

1966

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

ČÍSLO 127

SGRAFITO NA DOMĚ V OLOMOUCI

Vzhled hlavního olomouckého náměstí Míru vypadal kolem roku 1600 docela jinak, než jak jej známe dnes.

V 16. století, kdy během doby nastával hmotný blahobyt u měšťanů a šířil se zájem o názory na nový způsob života na zemi, vedla snaha obyvatel a měšťanů k touze zařídit si život ve vlastním domě co nejpohodlněji a také esteticky náročněji. Proto se staré gotické domy přestavovaly anebo se stavěly domy nové rozšířené, pozůstávající ze dvou odbouraných gotických domů; takové domy vyhovovaly pak úplně novým bytovým nárokům.

Staré gotické domy měly průčelí obyčejně hladké, nečleněné anebo jen plasticky rozdrobené kamennými architektonickými články. Od poloviny 16. století, v době renesanční, po zvýšení hmotného blahobytu, chtěli mít měšťané průčelí zdobená, proto se hladké fasády domů doplňovaly pomalováním, jež se uplatňovalo daleko víc nežli jednoduchá průčelí. Od vlastního stavebního provádění objektů, kterým se v gotice vývoj domů ukončoval, přešlo se k projevu výtvarnému, jenž se jevil v pročleňování hladkých fasád; byl to způsob sgrafitování průčelí, který k nám pronikl v polovině 16. století z Itálie.

Již v gotice se malovala kvádrová bosáž na kamenných stěnách, tj. kreslila se barvou pravidelná síť kvádrů na způsob tesaných kamenů kladených vedle a nad sebe; zakrývala se tím nepravidelnost kamenných řezů. Provádělo se to tak, že se původní stavba z tesaných kamenů olíčila barvou světlého tónu a silnější linky se pravidelně vytáhly tak, aby vykreslily spárovanou bosáž; takovýmto způsobem, pouze v jednoduchých liniích, se malovalo na průčelích domů a objektů. V Olomouci můžeme uvést příklady: na kamenném pilíři bývalého gotického podloubí domu Dietrichštejna č. p. 364 na rohu hlavního náměstí Míru č. 9 a ulice Opletalovy (nejsou dnes viditelné), a v křížové chodbě dómské.

Od těchto jednoduchých linií pokračovalo se dál, až se vynalezlo sgrafito; stalo se tak kolem r. 1500 v severní Itálii, ve Florencii. Sgrafito je technika škrabání a rýsování do omítky; předpokladem jsou dvě vrstvy omítek, nepočítajíc nejspodnější podklad hrubozrnné vrstvy omítky nanášené přímo na zdivo. Spodní vrstva je hrubší omítka přibarvená roztlučeným uhlím, barevnými písky nebo okrem apod., ta tvoří po škrabání vlastní kresbu obrazu; vrchní vrstva, jemná, hlazená, z čistého vápna a nebarvená, je ona vrstva, na kterou se ještě za mokra, tj. na nezaschlou omítku nakreslí kresba a v ní se kontury vyrýsují a pak se seškrabuje až po spodní vrstvu barevnou. Tím vznikne dvojbarevný obrazec předpokládaný návrhem; ten může být jakýkoli: geometrický, nebo nějaký ornament, ale i figurální obraz. Jméno sgrafito bylo odvozeno od italského slova sgraffiare, což znamená vyškrabovat.¹ Sgrafito se brzy rozšířilo z Itálie do okolních zemí a k nám je přinášeli umělci a řemeslníci Vlaši, kteří přicházeli ze severní Itálie do našich zemí pracovat a stavět.

Při opravách a barvení průčelí domů na náměstí v r. 1960 bylo objeveno 24. května 1960 sgrafito na rožním domě v Ostružnické ulici č. 1, čp. 363, dnes národní podnik Kniha; sgrafito se nalézalo pod omítkou, a to na průčelí k náměstí, ale také na bočním průčelí v Opletalově ulici. Dům, původně renesanční a pocházející ze 16. století, byl přestavován v 17., 18., 19. a 20. století; jeho dnešní průčelí je pozdně barokní s mansardovou střechou. Ve svém jádře je dům starší, dosvědčují to gotické cihly a zdivo z lomového kamene; ve sklepech jsou stěny s náběhem valené, ještě gotické klenby z lomeného kamene, klenba byla zbourána, světlá výška sklepů zvýšena a klenba provedena valená cihelná renesanční; v přízemí, na rohu budovy pod arkýřem, je zdivo stavěno z lomového kamene a také z pálených cihel gotických. Stará dispozice domu v přízemí se přestavbami stala neznatelná; dům je dvoupatrový, na rohu má v patře arkýř

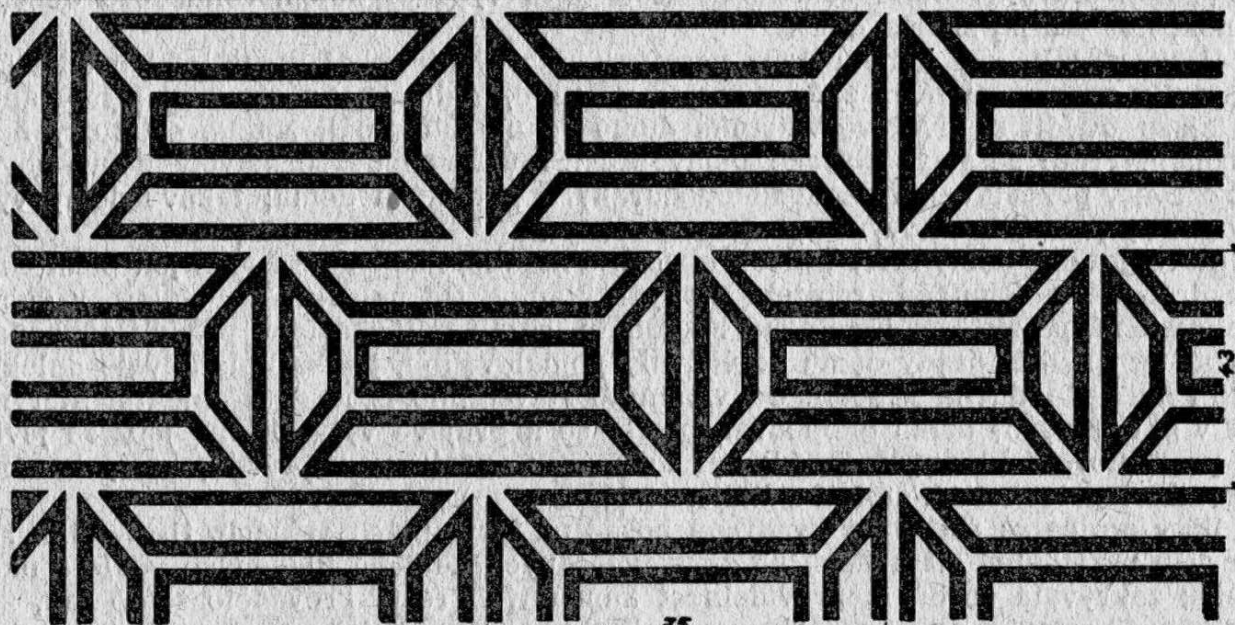
DRAHANOVICE - ČERNÁ VĚŽ
SGRAFITO - R. 1567

MÉR. 1:10

0 5 10

10cm

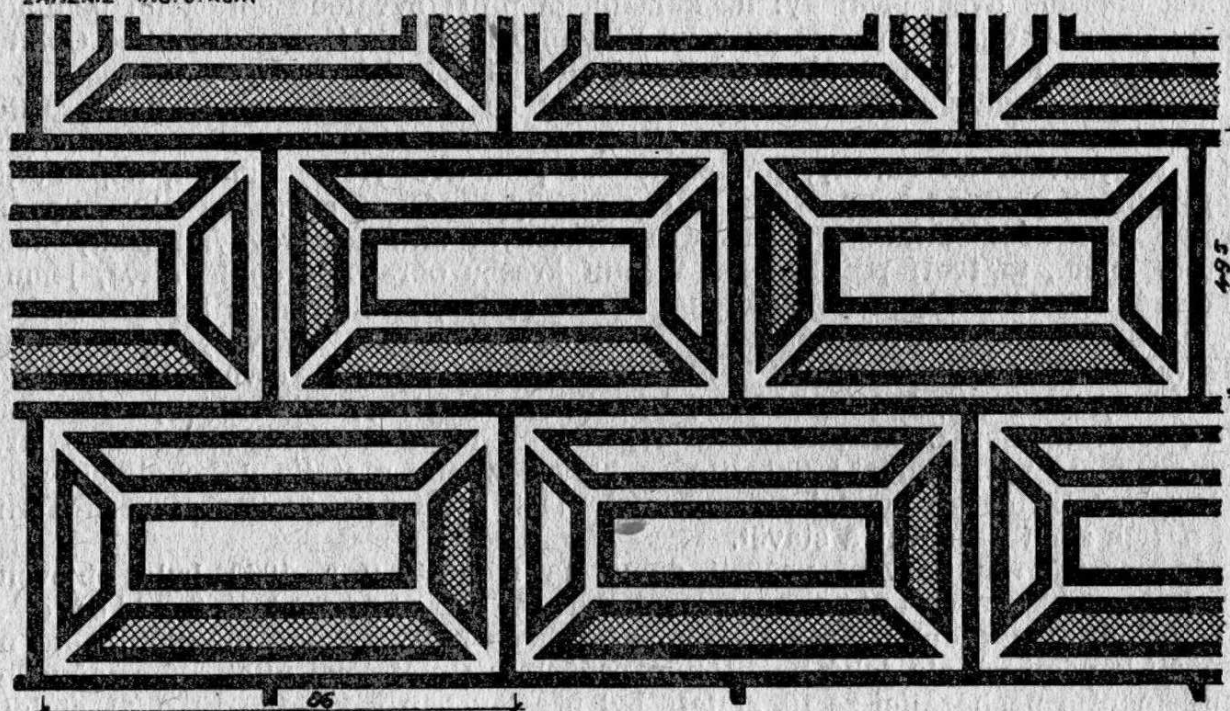
PODLE ING. Z. GARDAVSKÉHO

OLOMOUČ - DŮM Č.P. 363, OSTRUŽNICKÁ Č. 1.

SGRAFITO - ASI Z LET 1568 AZ 1572

ZAMĚŘIL ING. J. KŠÍŘ

válcové formy, podle náznaků a zjištění při opravě fasády sahal arkýř původně patrně přes obě patra. Přízemí je na průčelí odděleno od pater kordonovou římsou cihelně vyzděnou, do Ostružnické ulice má dvě okenní osy a do ulice Opletalovy má 11 okenních os; uprostřed průčelí v ulici Opletalově byl zřízen vchod do domu a za ním samonosné schodiště z 19. století. Dům má nepatrnou plochu dvora a celý je postaven na úzké původní gotické stavební parcele.²

Na průčelí I. a II. patra, pod vrstvami omítek, objevilo se při opravě sgrafito, a to jak na průčelí k náměstí po celé ploše, tak i v ulici Opletalově, zvláště v severní části domu; sgrafita se nezachovala pod omítkou arkýře. Sgrafito v patře je provedeno v omítce na zdivo ručně zhotovených cihel velikosti 27×13×8 cm; omítky, pod kterými bylo objeveno, jsou dvě, dolní je silně žlutě zbarvená a patrně zhotovená po zničení průčelí domu za Švédů a je barokní, provedená po r. 1650, horní omítka je nynější pozdně barokní.

Sgrafito je provedeno v barvě bílé na šedém podkladu, ve formě obdélníkových nepravých psaníček s vloženým zrcadlem o velikosti 47×83 cm, jež jsou ještě kresleny do obdélníků; linie jsou vesměs nahrazeny tmavě zbarvenými pruhy o šířce 1 palce (coulu = 26 mm). Pruhy vytvářejí tradiční formu sgrafitovaných bos s vloženým zrcadlem, jež je provedeno geometrickým schématem pozůstávajícím z bílých ploch orámovaných šedými pruhy, jimiž se vytvářejí skosené jehlančové homole; skosené plochy mají šířku 2 palců a střední vložené zrcadlo má šířku 4 palců. Celý obrazec je rámován obdélníkem ze šedého pruhu vytvářejícího vlastní bosáž. Plastické působení komolého jehlance je zvýšeno stínováním, jež je provedeno hustým šrafováním ve dvou protilehlých směrech, tj. pravouhlým mřížkováním. Tím vznikl silný kontrast vytvářející dojem ploch osvětlených a neosvětlených.

Sgrafito touto svou skladbou nabylo podoby téměř klasické a je dlužno litovat, že se nemohlo obnovit a že zůstalo pod opravenou omítkou; sgrafito je sice částečně poškozené, zvláště také při osazování nových zvětšených oken, ale rovné linie geometrických forem se dají snadno doplnit a opravit, což se při rekonstrukcích všeobecně provádí.

V Olomouci máme nebo jsme měli, pokud jsou ovšem známy, domy se sgrafitovou výzdobou: dům s renesančním arkýřem ve Školní ulici č. 3, má na obou svislých hranách arkýře provedenou bosáž o dvou liniích na způsob sgrafita; na severním průčelí bývalého kapitulního děkanství jsou viditelná sgrafita; na domě v Pavelčákově ul. č. 11, čp. 6, jsou sgrafita provedena v rovných liniích bosáže, ta však také zůstala skryta pod novou omítkou a nebyla r. 1954 obnovena. Podle sdělení poslední dosud žijící majitelky domu na hlavním náměstí Míru č. 4, čp. 368, byla na průčelí tohoto domu krásná sgrafita, která byla otlučena a provedena nynější omítka, stalo se tak v době, kdy její matka dům koupila a dala jej opravit asi v letech 1900; její matka často na tato sgrafita vzpomínala, o nich vypravovala a litovala jejich brutálního odstranění.

Obdoba se sgrafity byla na domě v ulici 28. října č. 7, čp. 461, zde však byl výsledek příznivější; při opravě průčelí v roce 1921 zjištěné sgrafito bylo renovováno (na průčelí označeno „ren. r. 1921“) a je zachováno až do nynější doby. Sgrafito bylo obnoveno ve vlysu s konzolkami pod hlavní římsou a dále na průčelí půdního patra, kde jsou 4 sgrafitové obrazy mezi okny, z nich jsou dva úzké obrazy s ptáky a dva široké s figurálními výjevy. Konečně na obou rozích průčelí v patrech je vystouplá bosáž, jež je prokreslena sgrafitovými psaníčky ve formě stínovaných jehlanců; při renovaci byla nad oknem patra přidána narýsovaná velká stuha s nápisem „Jarošova drogerie“. Novodobá sgrafita byla v Olomouci provedena r. 1923 malířem Jano Köhlerem z Nenkovic u Kyjova, a to na rožním domě v třídě 1. máje č. 32 při Wurmově ulici, čp. 840 (dř. Přh. 54) a na domě v Denisově ul. č. 10, čp. 273.

Pro ukončení naší úvahy je záhodno odpovědět ještě na otázku, z které doby toto sgrafito z Ostružnické ulice pochází; pokusíme se to určit srovnávacím způsobem pomocí forem provedených a datovaných sgrafit na jiných stavbách. Podle literatury¹ podobné komolé jehlance na sgrafitu se vyskytují např. v Brandýse nad Labem z r. 1550, v Mělníce z r. 1553; formě olomoucké je velmi blízké sgrafito v Prachaticích z r. 1560, bohatší je v Litomyšli v zámku z r. 1573. Olomoucké sgrafito je sice trochu jiné, a také každá jeho jehlančová

plocha je ještě obtažena kolem páskami. V blízkém okolí Olomouce, v Drahanovicích, je „Černá věž“ pocházející z bývalé staré tvrze; tato gotická věž byla přestavována na věž obytnou v době renesanční v r. 1567, jak je uvedeno na svorníku klenby v patře; na průčelí této věže byla před poslední opravou viditelná sgrafita obdobné formy, jako má sgrafito olomoucké, chybělo jim jen stínování a rámování; bylo tedy jednodušší.³ Je tedy možné, že si fasádníci vzali vzor z olomouckého měšťanského domu a provedli sgrafito na věži ve formě trochu zjednodušené; je však ještě druhá možnost, že olomoucké sgrafito bylo prováděno podle sgrafita drahanovického, ale provedli je dokonaleji, pokrokověji. Tato druhá alternativa je pravděpodobnější, neboť měšťané se snažili ve svém výtvarném projevu na svých domech přiblížit se výtvorům, které si pořizovali feudálové na svých objektech. Můžeme tedy usuzovat, že olomoucké sgrafito mohlo být provedeno po r. 1567; to bylo tedy v době, kdy začalo v Olomouci období pozdní renesance, kdy se uplatňovala snaha po nádheře a po vnějším efektu; tehdy se prováděla výzdoba průčelí, zhotovovaly se arkýře, portály, sgrafita apod. Druhý letopočet, zakončující provádění podobných forem na sgrafitu, jsou léta kolem r. 1590, kdy se opouštělo stínování a rámování ploch; další omezení mohla by být doba kolem r. 1573, kdy se do geometricky prováděných ploch sgrafit začal vkládat ještě ornament.¹ Podle těchto uvedených dat a s porovnáním s provedenými obdobnými sgrafity mohlo by olomoucké sgrafito pocházet z let kolem r. 1567 až 1573.

Z historie domu by nás zajímal majitel domu, který dal zhotovit sgrafita; mohla by se tím zpřesnit doba jejich vzniku. Podle záznamů v Natherově kronice domů⁴ jsou pro dům čp. 363 v Ostružnické ulici č. 1, uvádění majitelé domu teprve od r. 1537. V r. 1552 koupil dům Hanuš Dittrich za 1400 fl. a v rodině Dittrichů zůstal 33 let až do r. 1585, kdy jej koupil Lorenz Reber a v jeho rodině zůstal 28 let až do r. 1613. Dittrichové byli soukeníci, obchodovali se sukem „lindišovým“; první majitel Hanuš měl dům nejdéle, od r. 1552 až do r. 1572; jeho nástupce Achez Dittrich měl dům jen 6 roků a pak se často střídali dědici. Můžeme tedy usuzovat, že dům přestavoval první majitel Hanuš pro sebe a své dědice a jeho poslední stavební práce na domě se týkala průčelí, které do r. 1572 ukončil. Takže sgrafito dal zhotovit Hanuš Dittrich a může pocházet z let 1568 až 1572. Z historie domu možno ještě poznamenat, že dům byl po Bílé hoře r. 1622 majiteli konfiskován státem; r. 1709 vyhořel za velkého požáru města a od r. 1839 až do dnešní doby je v domě knihkupectví.

Dům čp. 363 v Ostružnické ulici č. 1 je v Olomouci, vedle domu „Jarošovy drogerie“ v ulici 28. října č. 7, zatím dalším domem renesančním se známým sgrafitem, které kdysi pokrývalo celé jeho průčelí. Zaznamenáním a zakreslením schématu sgrafita při jeho odkrytí r. 1960 je zřejmé, že jeho forma má velkou hodnotu a podobu téměř klasickou. Proto skryté renesanční průčelí tohoto domu je pro Olomouc vzácné a památkově hodnotné a bylo proto povinností zaznamenat tuto okolnost pro budoucí časy. V příhodné době se jistě přistoupí k obnovení sgrafit, aby se obnovil tento významný výtvarný dokument v památkovém rezervačním městě Olomouci. Nyní si můžeme udělat představu, jak asi vypadalo průčelí celého náměstí v období největšího rozkvětu města Olomouce koncem 16. století, když domy patriciů na náměstí zářily do prostoru svými bíle svítícími sgrafity na průčelích.

P o z n á m k y :

¹ Zprávy památkové péče, roč. 14-1954, seš. 2/3 str. 70, Vlasta DVOŘÁKOVÁ—Helena MACHÁLKOVÁ, Malovaná průčelí české pozdní gotiky a renesance, str. 33. Dále Zprávy památkové péče, roč. 13-1953, str. 281, Frant. PETR, Omítka a její barevná výzdoba v praxi památkové péče, str. 263.

² Kdy, kde, co v olomoucké kultuře, leden 1964, Kapitoly ze stavební historie Olomouce, část 1, Josef KŠÍR, Prodejna národního podniku Kniha.

³ Návrh na opravu „Černé věže“ v Drahanovicích se zprávou umělecko-historickou a zprávou technickou se stavebními plány a detaily z r. 1956, pro ONV odbor školství a kultury v Olomouci vypracoval inž. Josef KŠÍR v Olomouci. Zdeněk GARDAVSKÝ, Dvě významné tvrze olomouckého kraje, Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, IV-1956/1958, odd. B, Olomouc 1959, str. 307.

O sgrafitu na věži v Drahanovicích uvádí Gardavský, že psaníčkových sgrafit tvarově úplně stejných bylo užito také na zámcích v Haňovicích a Sternberku (str. 312). Při obnově a opravě Černé věže v r. 1963 byla sice provedena nová omítka průčelí, ale sgrafita provedena nebyla, což je velká škoda pro tak hodnotnou památku, jakou je původní gotická „Černá věž“.

⁴ NATHER Häuser Chronik, dům čp. 363, Rukopis, Okresní státní archiv, odděl. města Olomouce.

SGRAFFITOS AUF DEM HAUSE IN OLOMOUC

(Zusammenfassung)

Auf den Hause Consr. No. 363 in Ostružnická-gasse No. 1 wurde bei der Reparatur der Vorderseite im J. 1960 ein Sgraffito unter zwei Putzschichten entdeckt; wegen Zeitmangel konnte es nicht erneuert werden und so blieb es unter dem neuen Putz, wurde nur ausgemessen und aufgezeichnet. Das Sgraffito hat Form eines Briefchens, welches statt Linien Streifen aufgezeichnet hat, welche einen Pyramidenstumpf vorstellen und dessen zwei Seitenwände wegen Kontrasterhöhung schattiert sind. Eine ähnliche Form von Sgraffito befand sich auf der Vorderseite des alten gotischen „Schwarzen Turmes“ in Drahanovice bei Olomouc, welcher im J. 1567 umgebaut wurde. Nach diesem Sgraffito und nach anderen datierten Sgraffitos, weiter nach dem Hausinhaber, welcher die Vorderseite durchführen konnte und der in den Jahren 1552—1572 Hanns Dittrich war, kann man beurteilen, dass die Sgraffitos auf dem Hause in Ostružnická-gasse No. 1 in den Jahren 1567—1572 entstanden sind.

Jiří Sehnal:

JMÉNA HUDEBNÍKŮ 17. STOLETÍ V MATRICE OLOMOUCKÉ UNIVERSITY

Mnozí hudebníci 17. i 18. století nabyli všeobecné a často i hudební vzdělání na jezuitských školách. Jmenujme jen namátkou Pavla Vejvanovského a Adama Michnu v 17. století nebo Jana Dismase Zelenku a Františka a Jiřího Bendu ve století 18., o velkých osobnostech světové hudby, jako je například Jean-Philippe Rameau nebo Christoph Willibald Gluck, ani nemluvě. Poučení touto zkušeností prostudovali jsme matriku olomoucké jezuitské university od jejího počátku roku 1576 až do roku 1700 a excerpovali z ní všechna jména, která mohou mít význam pro historii hudby v 17. století. Matrika¹ udává křestní jména a příjmení studentů, jejich národnost ve smyslu teritoriálním a název obce, ze které pocházejí. Názvy tříd, které studenti v příslušném roce navštěvovali, uvádí matrika soustavně teprve koncem prvního desetiletí 17. století. Porovnáním těchto údajů s životopisnými daty známých hudebníků lze s větší nebo menší pravděpodobností stanovit, zda je student totožný s hudebníkem stejného jména anebo zda mohl být s ním alespoň spřízněn. Je pochopitelné, že v některých případech bude možno vyslovit tento soud jen podmíněčně. Vyhledávání jmen hudebníků bylo podřízeno z velké části náhodě, neboť bylo určováno dosavadní zkušeností a znalostmi pisatele tohoto článku. Z toho důvodu nelze považovat zde uvedený výčet jmen za vyčerpávající. Nenajde-li čtenář v tomto výčtu jméno některého málo známého hudebníka, vyplatí se mu vždy nahlédnout pro kontrolu do příslušných ročníků v matrice. Úmyslně jsme se omezili zatím jen na zpracování matriky jen do roku 1700, neboť vysoký počet studentů v 18. století (1.500—1.800 ročně)² tuto práci velmi ztěžuje.

V soupisu uvádíme vždy nejdříve jméno studenta ve tvaru, v jakém je uvedeno v matrice, dále jeho původ, rok a třídu, kterou navštěvoval. Pro čtenáře neznalého jesuitského školství uvádíme pořadí a názvy tříd, jakých užívali olomoučtí jesuité:

Třídy gramatikální (grammatica)	{ 1. Parva 2. Principia 3. Syntaxeos
Třídy humanitní (humanitas)	{ 4. Poesis 5. Rhetorica
Třídy filosofické (philosophia)	{ 6. Logica 7. Physica

Věk studentů nebyl přesně stanoven. V jedné třídě se vyskytovali studenti různého věku. Noví studenti nemuseli začínat vždy od nejnižší třídy, poněvadž mohli před tím studovat na jiné škole. Nebylo ani pravidlem, aby student absolvoval všechny třídy. Některé třídy mohly být rozděleny ještě do dvou ročníků jako např. parva.

ABERSPACH, Joannes - Silesius Freudenthalensis (1667 log., 1669 bak. fil.). Je míněn Jan Jiří Abersbach, jehož skladby jsou dochovány v Kroměříži a byly též v Oseku a v Třebenicích. Je zajímavé, že jeho mše v trebenickém inventáři měla název Missa Olomucensis. Roku 1677 je uveden ve fysice zřejmě jeho příbuzný Antonín Abersbach z Bruntálu.³

BISKUP, Franciscus - Moravus Olomucensis (1689 poes., 1692 log.). Je míněn František Biskup, syn olomouckého dómského choralisty Jana Biskupa. Byl pokřtěn 9. 4. 1675, zemřel 2. 12. 1695. Stal se rovněž dómským choralistou.⁴

BRÜCKNER — velmi časté jméno i ve formě Brikner, Brucknerus, Brücknerus připomíná skladatele Jindřicha Aloise Brücknera, jehož díla se dochovala v Kroměříži, ale byla zastoupena i v jiných českých hudebních sbírkách 17. století. E. Trollda⁵ se domnívá, že jde o domácího skladatele. Nositelé tohoto příjmení vyskytují se v matrice s nejrůznějšími křestními jmény a pocházejí ze všech konců Moravy a Slezska.

CASPARIDES — jméno české varhanářské rodiny, která se kolem roku 1680 přestěhovala z Tišnova do Kroměříže.⁶ V 18. století působil varhanář Václav Kasparides v dolním Rakousku a v 2. polovině téhož století Ignác Kasparides ve Znojmě.⁷ Jméno Casparides se vyskytuje v matrice velmi často a jeho nositelé pocházejí z nejrůznějších končin Moravy a Slezska. Jména dětí kroměřížského varhanáře zatím neznáme.

DAUBEK, Matthaeus - Moravus Cremsiriensis (1656 phys., 1657 bak. fil.). Jde zřejmě o některého příbuzného nebo sourozence Ondřeje Doubka, který byl v 60. letech choralistou u sv. Mořice v Kroměříži.⁸

DOLAR, Sebastianus - Carniolus (1637 log., 1638 bak. fil.). Jde s největší pravděpodobností o příbuzného nebo dokonce bratra významného slovinského skladatele jesuity Jana Křtitele Dolara (Tolara), který pocházel z Kamniku u Lublaně (Carniolus Lithopolitanus). Jan Křtitel Dolar, jehož četné skladby se dochovaly v Kroměříži,⁹ byl dlouho považován za skladatele českého původu, takže jeho skladby vyšly dokonce v edici Musica Antiqua Bohemica¹⁰ a jedna z jeho tanečních suit byla zařazena mezi ukázky české hudby 17. století.¹¹ Přes to trvaly o Dolarově českém původu nejasné pochybnosti.¹² Jejich oprávněnost potvrdil teprve prof. Dragotin Cvetko z Lublaně. Prokázal, že Jan Křtitel Dolar je slovinský skladatel, který se narodil před rokem 1622 v Kamniku u Lublaně, v letech 1645—1658 působil na jesuitském gymnasiu v Lublani

a roku 1658 byl přeložen do Pasova, kde o něm zprávy končí.¹³ Dosud bylo obtížné vysvětlit, proč se nejvíce Dolarových skladeb dochovalo právě v Kroměříži, neboť se nepodařilo prokázat pobyt skladatele Dolara v českých zemích.¹⁴ Klíčem k rozřešení této otázky by snad mohl být právě Sebastian Dolar.

DOLEATOR, Alexander (1676 poes.), Carolus (1682 gram.), Georgius (1667 gram.) — u všech původ: Moravus Neostadiensis. Snad jde o potomky varhanářského rodu Doleatorů, který sídlil v 16. století v Uničově. Je známo, že varhanář Matthias Doleator z Uničova opravil roku 1556 varhany v protestanském kostele v Odrách.¹⁵

DUKAT, Josephus - Moravus Prostanensis (1696 synt.). Je míněn Josef Leopold Václav Dukát, český řádový skladatel, nar. 12. 3. 1684 v Prostějově, zemřel 4. 6. 1717 v Želiví u Humpolce. E. Trola spartoval jeho pozoruhodnou sbírku 12 duchovních árií Cithara nova.¹⁶

FINGER, Josephus - Moravus Olomucensis (1699 gram.). Je míněn nepochybně některý ze synů olomouckého věžního trubače Jiřího Fingera.¹⁷

FINGER, Thomas - Moravus Olomucensis (1678 gram.). Zřejmě příbuzný předešlého Josefa Fingera a s velkou pravděpodobností pozdější ředitel kůru u sv. Mořice v Olomouci (zemř. 1715).

K synům Jiřího Fingera se vztahuje jeden dopis hraběte Antonína Collalta biskupovi Karlu Liechtensteinovi, datovaný ve Vídni 29. 7. 1680.¹⁸ Hrabě Collalto se zmiňuje o tom, že chtěl dát syny olomouckého věžního trubače vyučit trubačskému umění, aby získal schopné hudebníky pro svou kapelu. Hoši však prý neměli k trubačskému stavu chuť a dali raději přednost povolání městských hudebníků (Turnerei). Je téměř jisté, že Tomáš Finger byl jedním z těch synů Jiřího Fingera, který tehdy odmítl Collaltovu nabídku.

FUXIUS, Nicolaus Vincentius - Moravus Studenensis (1652 posl. teologie) a Vitus Vincentius - Svitaviensis Moravus (1608). Obě jména připomínají málo známého skladatele z 2. poloviny 17. století Vincenta Fuxe, jehož skladby se dochovaly v Kroměříži, ale byly podle inventářů též v Třebenicích, Čes. Krumlově, Tovačově a Litovli.¹⁹ Fuxovy skladby v Kroměříži pocházejí z let 1660 až 1665 a některé z nich byly datovány ve Vídni.

CHRIST, Martinus - Moravus Zwittaviensis (1672 log., 1674 bak. fil.). Jistý Martin Krist (Christ) byl od roku 1676 nebo již dříve polním trubačem olomouckého biskupa.²⁰ Na olomoucké universitě studovali patrně i jeho další dva sourozenci nebo příbuzní ze Svitav: Filip (1690 bak. fil.) a Rudolf (1682).

JAICH, Jacobus - Moravus Zwittaviensis (1662 poes.). Je míněn zřejmě Jakub František Jiljí Jaich, který byl od roku 1675 nebo již dříve polním trubačem olomouckého biskupa. Zemřel v Kroměříži 7. 2. 1686 stár přes 30 let.²¹ Jeho syn Jakub František Jaich, pokřtěný 28. 10. 1675 v Kroměříži, dosáhl roku 1696 bakalářství filosofie. V 60. a 70. letech studovalo v Olomouci mnoho příslušníků rodu Jaichů, kteří všichni podobně jako Jakub František pocházeli ze Svitav: Jan (1662), Karel (1671), Martin Ignác (1696), Ondřej (1671), Stanislav (1671), Tobiáš (1670), Valentin (1681).

JUST, David Godefridus - Silesius Carnoviensis (1667 log.). Je míněn olomoucký dómský choralista David Ondřej Just (zemř. 1715) nebo některý jeho příbuzný.²²

KNEFELDT, Jacobus - Prutenus (1592). Jméno připomíná německého skladatele ze Slezska Johanna Knöfela (Cnefelia), který působil roku 1592 v Praze jako varhaník u sv. Jindřicha.²³

LIBERTINUS, Matthaeus Franciscus — Olomucensis Moravus (1616 synt.). Jméno připomíná blíže neznámého skladatele Libertiniho, od něhož se dochovaly

3 mše v Kroměříži z let 1666—1674.²⁴ Dosud není vyjasněno, jde-li o skladatele cizího nebo domácího původu. V třebenickém inventáři je tento autor jmenován Giacomo Francesco Libertini.

MAGERA, Joannes Wenceslaus, nobilis — Hunczoviensis Moravus (1608). Jméno připomíná blíže neznámého skladatele Mageru, který má jednu mši v litovelském inventáři.²⁵

NIGRINUS, Matthaeus — Moravus Wiskoviensis (1658 leg.). Je míněn zřejmě Matouš Nigrin, který byl rektorem kroměřížské školy od 60. let do roku 1677.²⁶

NIGRINUS, Wenceslaus — Wiskoviensis Moravus (1640 gram.) byl patrně příbuzný předešlého.

OBERSPACH, Baltazar — Münsterbergensis (1615 synt.). Jméno připomíná blíže neznámého skladatele Martina Oberspacha, který má v Kroměříži jednu skladbu z roku 1654.²⁷

PELICANUS, Joannes Adalbertus — Boemus Litomislensis (1660 bak. fil.). Je míněn nepochybně piarista Adalbertus a s. Michaele Pelikán (nar. okolo roku 1642 v Litomyšli, zemř. r. 1701 ve Slaném), od něhož se dochovala jedna skladba v Kroměříži a jehož jedna mše je uvedena v třebenickém inventáři.²⁸ Kromě Adalberta Pelikána je znám jako skladatel ještě jesuita Karel Pelikán. Jeho jméno jsme však v matrice nenalezli, i když je jméno Pelikán mezi studenty velmi časté.

PETZELIUS, Joannes — Falcobergensis Silesius (1615 synt.). Jméno nápadně připomíná skladatele Jana Pecelia z řádu augustiniánů poustevníků, jehož skladby, datované v letech 1666—1672, se dochovaly v Kroměříži.²⁹ Tento zatím blíže neznámý český augustinián byl do nedávné doby mylně ztotožňován s německým skladatelem stejného jména, který byl v 2. polovině 17. století městským hudebníkem v Budyšíně (zemř. 1694). Otcem tohoto omylu je asi B. J. Dlabač,³⁰ který patrně sveden nápadnou shodou jména pražského augustiniána se jménem budyšínského Johanna Pezelia, jehož heslo našel ve slovníku J. G. Walthera,³¹ si vymyslel nesprávné vysvětlení, že augustinián Jan Petzelius odešel po roce 1672 do Budyšína, kde přestoupil na protestantství a stal se městským hudebníkem. Tuto nepodloženou domněnku Dlabačovu převzala jako fakt i česká hudební historiografie,³² která ji tradovala až do nedávné doby. Teprve A. Schering³³ svými výzkumy prokázal, že budyšínský hudebník, který se jmenoval Johann Christoph Pezel(ius), se narodil roku 1639 v Kladsku a nemá s pražským augustiniánem nic společného.

POGLIETTI, Antonius — nobilis Austriacus Viennensis (1690). Je snad míněn syn vídeňského dvorního varhaníka Alessandra Pogliettiho Antonius Johannes Poglietti. Antonius Johannes byl třetím dítětem z druhého manželství Alessandra Pogliettiho s vdovou Evou Alžbětou Bayrovou (roz. Denkovou) a byl pokřtěn ve Vídni 5. 1. 1677.³⁴ Doposud se soudilo, že všechny děti Alessandra Pogliettiho zahynuly při obléhání Vídně Turky roku 1683. Tehdy vypukla mezi obyvatelstvem Vídně panika, kterou vyvolal 7. července náhlý odjezd císaře z města. Ze strachu, že Turci Vídeň dobudou, opustilo město v jednom dni na 60.000 lidí, z nichž velké množství padlo do rukou Turkům. V těchto zmatcích měl přijít o život i Alessandro Poglietti a jeho děti.³⁵ Je málo pravděpodobné, že by olomoucký student Antonius Poglietti neměl nic společného s vídeňským dvorním varhaníkem. Naši domněnku podporuje i poznámka nobilis u jeho jména, která se vztahuje patrně na titul, kterého užíval jeho otec: „Sac. Lateran. Palatij Aulaeque et Imp. Consistorij Com. Palat“.³⁶ Alessandro Poglietti měl kromě toho též velmi úzké styky s Moravou. Vlastnil totiž dům ve Vyškově³⁷ a svobodný dvůr s mlýnem, zahradou a polnostmi v Dědicích. O tento majetek se on a po jeho smrti jeho vdova v letech 1672—1688 urputně soudili s potomky bývalého velitele olomoucké pevnosti

Antona Miniatiho.³⁸ Navíc udržoval Al. Poglietti s olomouckým biskupem styky hudební. Dosvědčuje to jednak korespondence dochovaná ve Stát. archívu v Olomouci, jednak Pogliettiho skladby (i autografy) v kroměřížské hudební sbírce. Zaslal je biskupovi bezpochyby i proto, aby si zajistil jeho přízeň při soudních sporech o svůj majetek, které spadaly do pravomoci biskupského soudu v Kroměříži. Al. Poglietti udržoval snad alespoň nepřímé styky s některými moravskými kláštery jako např. s brněnskými augustiniány, v jejichž hudební sbírce se dochoval jeho pozoruhodný návod ke hře na varhany.³⁹ Tato učebnice je zároveň skvělým poučením o stylu varhanní hry, jakého se užívalo v Rakousku a v českých zemích v 17. století. Je-li olomoucký student totožný se synem vídeňského varhaníka, je tím značně otřesena dosavadní domněnka, že Turci zabili všechny děti Al. Pogliettiho. Pravděpodobnější se nyní zdá, že upadly do zajetí, ze kterého byly později některé z nich osvobozeny nebo vykoupeny.⁴⁰

PRINNER, Paulus — Austriacus Viennensis (1694 gram.). Podle jména by mohlo jít o syna anebo příbuzného Johanna Jacoba Prinnera (nar. 1624 v Brně, zemř. 1694 ve Vídni), kterého doporučil olomouckému biskupovi roku 1670 H. Schmelzer jako náhradu za uprchlého H. Bibera.⁴¹ V této době byl J. J. Prinner již ženat, ale bezdětný. O jeho dětech se nezmiňuje ani H. Federhofer v MGG.

RICHTER, Andreas Franciscus — Moravus Cremsiriensis (1684 gram.). Může být míněn František Richter (nar. 30. 1. 1659),⁴² syn biskupského trubače Václava Richtra.⁴³ S určitostí však to prohlásit nemůžeme, poněvadž jméno Richter je časté nejen v Kroměříži, ale na Moravě vůbec. Z Kroměříže studovali v Olomouci ještě Jan Richter (1673 log.) a František Richter (1684 gram.). V biskupských službách byl kromě Václava Richtra ještě Jan Richter, který byl rovněž trubačem.

ROSKOSS, Lucas — Silesius Rybnicensis (1657 log.). Jméno tohoto studenta připomíná zatím blíže neznámého varhanáře Pavla Roskoše z Kroměříže, který měl postavit roku 1668 positiv pro kostel sv. Tomáše v Brně.⁴⁴ V roce 1669 pak postavil jakýsi Pavel Petr Roskoš Rybnický positiv pro kostel v Lobodíciích.⁴⁵ V kroměřížských matrikách jsme však varhanáře podobného jména v 17. století nenalezli.

SIXTI, Joannes — Pragensis. (Později připsáno): postea praepositus Litomericensis (1594, 1596 bak. fil.). Je míněn český skladatel Jan Sixt z Lerchenfelsu, od roku 1617 probošt v Litoměřicích, známý zvláště komposicemi, které vydal roku 1626 v Litoměřicích.⁴⁶ Jan Sixt měl být roku 1597 ředitelem kůru jesuitského kostela v Olomouci. Alespoň je tímto titulem označován na dvou svých tiscích z roku 1597.⁴⁷ Pro nedostatek pramenů k hudbě v olomoucké jesuitské koleji nelze bohužel o jeho hudebním působení v Olomouci zjistit nic bližšího.

SOBELIUS, Georgius — Silesius Oppollensis (1661 log.). Jméno připomíná Jana Jiřího Sobeliho, který byl kolem roku 1695 biskupským trubačem v Kroměříži.⁴⁸ Jakýsi Sobeli má kromě toho jednu skladbu v kroměřížské sbírce (sign. B IV 216). Také jeden z biskupských písařů v Kroměříži se jmenoval J. F. Sobeli.⁴⁹ Nutno konečně podotknout, že v 50. a 60. letech studovalo v Olomouci více studentů, kteří se jmenovali Sobeli a vesměs pocházeli ze Slezska.

TUCZEK, Franciscus — Moravus Cremsiriensis (1703 rhet.). Jde pravděpodobně o Františka Tučka (nar. 26. 3. 1687 v Kroměříži), který byl synem biskupského trubače v Kroměříži Václava Ignáce Tučka.⁵⁰

WERDENAUER, Antonius — Moravus Wisskoviensis (1693 log.). Jde snad o syna Františka Werdenauera, který byl v letech 1677—1689 rektorem kroměřížské

školy.⁵¹ V universitní matrice vystupuje ještě Josef Werdenauer, rovněž z Vyškova (1699 log., 1701 bak. fil.).

WEYWANOWSKY, Joannes — Moravus Cremsiriensis (1682 gram.). Jde nejspíše o Jana Karla, prvního syna skladatele Pavla Josefa Vejvanovského. Jan Karel byl pokřtěn 25. listopadu 1666 v Kroměříži.⁵² Je to zatím první zpráva o dalším životě jednoho ze synů P. Vejvanovského. Dosud jsme byli informováni jen částečně o osudu jeho dcer.⁵³

WIMINKO, Augustinus — Moravus Prostanensis (1694 gram.). Snad je míněn prostějovský příbuzný biskupského trubače Řehoře Výminka (Vejminka, Vemínka), který sloužil u olomouckého biskupa. Tomuto trubači se narodil roku 1687 syn August Zikmund (pokřtěn 11. 6.).⁵⁴

WYHLEDA, Joannes Josephus — Moravus Huno Brodensis (1683 bak. fil.). Jde snad o syna hudbymilovného rektora Jana Výhledy z Uherského Brodu, po němž zůstalo na kůru uherskobrodského kostela množství opsaných hudebních skladeb.⁵⁵

ZINDL, Franciscus — Moravus Olomucensis (1678 gram.). Je míněn syn olomouckého dómského varhaníka Samuela Zindela František Zindel, který po smrti svého otce nastoupil na jeho místo. Zemřel při morové epidemii v Olomouci v srpnu roku 1715 a byl pochován do hromadného hrobu za městem.⁵⁶

Nepřekvapuje, že na studiích u olomouckých jezuitů nalézáme jména školních rektorů nebo jejich dětí (např. Nigrinus, Výhleda, Werdenauer). Spíše nás to удивuje u polních trubačů jako byl Jaich nebo Krist, pokud jsou ovšem totožní se studenty stejného jména. Charakter jejich drsného, zčásti vojenského povolání podivně kontrastuje se studiem latiny. Není vyloučeno, že mnozí studenti se stali polními trubači z ryze sociálních příčin. Ale i jejich zaměstnavatelé dávali přednost vzdělanějším adeptům, což potvrzuje i výše citovaný dopis hraběte Antonína Collalta olomouckému biskupovi (srovn. pozn. č. 18). Když se tehdy hraběti nepodařilo získat do svých služeb syny olomouckého věžního trubače, požádal biskupa, aby pověřil některého ze svých trubačů úkolem vybrat pro něho dva zájemce o trubačské povolání z řad studentů nebo seminaristů[!]. Jak polní trubači (Tuček, Vejvanovský), tak městští hudebníci (Finger), choralisté (Biskup, Doubek), varhaníci (Zindel) a učitelé (Werdenauer, Výhleda) měli zájem na tom, aby se jejich děti naučily aspoň základům latiny, protože ji více či méně potřebovali k svému budoucímu povolání. A to souviselo u všech hudebníků a učitelů v 17. a 18. století vždy také s figurální hudbou chrámovou.

P o z n á m k y :

¹ Je uložena ve StA v Olomouci (Universita Olomouc, č. 5) a má název Matricula Academiae Olomucensis.

² NEŠPOR, V.: Dějiny university olomoucké. Olomouc 1947:53.

³ BREITENBACHER, A.: Hudební archiv kolleg. kostela sv. Mořice v Kroměříži. Kroměříž 1928. Zvl. příl. Čas. Vlast. spol. mus. v Olomouci, roč. 40, s. 95; TROLDA, E: Účast Moravy a Slezska na církevní hudbě 18. stol. Čes. hudba 24, 1920, č. 9–10, s. 36. Též PAZDÍRKŮV hudební slovník naučný (dále jen PHS) a Československý hudební slovník (dále jen ČHS).

⁴ SEHNAL, J.: Hudebníci 17. století v matrikách kostela sv. Petra a Pavla v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1965, č. 123, s. 8.

⁵ BREITENBACHER, A., cit. dílo: 67.

⁶ SEHNAL, J.: Varhany u sv. Mořice v Kroměříži v 17. stol. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1962, č. 101:14.

⁷ EBERSTALLER, O.: Orgeln und Orgelbauer in Österreich. Graz 1955:88.

⁸ SEHNAL, J.: Společenský profil Pavla Vejvanovského podle kroměřížských matrik. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1964, č. 120:9.

⁹ BREITENBACHER, A., cit. dílo.

10 TOLAR, J. Kř.: Balletti e sonate. Praha 1959. MAB, sv. 40. Zde uvedena další literatura.

11 POHANKA, J.: Dějiny české hudby v příkladech. Praha 1958, př. 110.

12 SEHNAL J.: K otázce českých skladatelů v kroměřížské kapele biskupa Karla Liechtensteina Castelcornia. In: Umění a svět 1, 1956:44; týž: Skladby J. Kř. Tolara v MAB. Zprávy Kr. vlast. úst. v Gottwaldově 1959, č. 2—3:56—7.

13 CVETKO, D.: Zgodovina glasbene umetnosti na Slovensku. 1. knj. Ljubljana 1958:217—219. Týž: Skladatelja Gallus, Plautius, Dolar. Ljubljana 1963. S. XXXVIII—LI.

14 BREITENBACHER A.: cit. dílo: 64, pozn. 27.

15 ROLLEDER, A.: Geschichte der Stadt und des Geschichtsbezirkes Odrau. Steyr 1903:150. Podle B. INDRY (Archivní materiály k starším hudebním dějinám Slezska. Slezský sborník 56, 1958:110) je Doleator opravoval až v roce 1590.

16 BUCHNER, A.: Hudební sbírka Emiliána Trolidy. Praha 1954. Sborník Nár. mus. v Praze sv. VIII-A-historický, č. 1, s. 48; TROLDA, E.: Účast Moravy . . . , s. 36; též PHS a ČHS.

17 NEUMANN, A.: Příspěvky k dějinám hudby a zpěvu při olomoucké katedrále (1614—1780). Hlídka 1939:40; SEHNAL, J.: Hudebníci 17. století . . . s. 8—9.

18 StA Olomouc, volná korespondence.

19 BREITENBACHER, A., cit. dílo: 65; SEHNAL, J.: Das älteste Musikalieninventar Mährens. Beitr. zur Musikwiss. 7, 1965:142.

20 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 7; týž: Hudebníci 17. století . . . , s. 9.

21 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 11.

22 SEHNAL, J.: Hudebníci 17. století . . . , s. 9.

23 ČHS I: 686.

24 BREITENBACHER, A.: cit. dílo: 67—8.

25 SEHNAL, J.: Das älteste . . . , s. 143.

26 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 11.

27 BREITENBACHER, A., cit. dílo: 89.

28 TROLDA, E.: Účast Moravy . . . , s. 38; BREITENBACHER, A., cit. dílo: 89, 201.

29 BREITENBACHER, A., cit. dílo.

30 DLABAČ, B. J.: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon . . . Prag 1815, sl. 453.

31 WALTHER, J. G.: Musicalisches Lexikon. Leipzig 1732: 474—475.

32 BRANBERGER, J.: Český hudební barok (1600—1740). In: Čs. vlastivěda, díl 8., Praha 1935: 468; RACEK, J.: Česká hudba. Praha 1958:105.

33 ELLER, R.: Pezel(ius), Johann Christoph. Heslo v Musik in Geschichte und Gegenwart {dále jen MGG}, Bd. 10, 1962. Pochybnost o totožnosti obou Peceliů vyjádřil v příslušném hesle v ČHS též G. ČERNUŠÁK.

34 KOCZIRZ, A.: Zur Lebensgeschichte Alexander de Pogliettis. Studien zur Musikwiss. 4, 1918:118.

35 BOTSTIBER, H. v úvodní studii k: Wiener Klavier und Orgelmusik aus der 2. Hälfte des 17. Jahr. DTÖ, 13. Jrg., 2. Teil 1906; KOCZIRZ, A., cit. dílo: 125; PEČMAN, R.: Lidové taneční motivy v Pogliettiho suitě Rossignolo. Sborní prací fil. fak. brněnské univ. 1980, ř. F, č. 4, s. 57, pozn. č. 2.

36 Tento titul je uveden mezi jiným i na portrétu Al. Pogliettiho, který je otištěn např. v práci Pečmanově, v DTÖ a v MGG.

37 Pogliettiho dům je vyobrazen na starých pohledech na Vyškov. Pohled z roku 1727 je reprodukován v publikacích: LÁZNIČKA, Z.: Moravská města. Brno 1948, obr. 4; PROCHÁZKA, V.: Z minulosti vyškovského zámku. Vyškov 1928: 13. Jinou variantu téhož obrazu uveřejnil tentýž autor v práci: Obecní sněm ve Víškově léta 1805. Vyškov 1937, před tit. 1. Vyobrazení desky se znakem a nápisem, která byla původně na domě Al. Pogliettiho uveřejnil i s popisem A. PROCHÁZKA: Erby. Slavkov 1932. Vlastiv. sborník okr. vyškovského 2/10, s. 20; týž: Pamětní desky. Slavkov 1933. Vlastiv. sborník okr. vyšk. 2/8, s. 50. Tyto údaje mi laskavě poskytl ze své připravované práce Neřestářší ikonografie Vyškovska Václav BURIAN z Vlast. ústavu v Olomouci, za což mu srdečně děkuji.

38 Podstatu a průběh sporu popsal A. KOCZIRZ, cit. dílo: 119—127.

39 POGLIETTI, A. de: Directorium und Manier (Wie man soll die finger richten lehren schlagen . . .) Hudebněhist. odd. Mor. muzea, sign. D 187. Viz též: ŠTĚDRŮN, B.: Hudební sbírka augustiniánů na Starém Brně. Věst. Čes. ak. věd a umění 52, 1943:2. Podrobný popis obsahu tohoto díla na základě jiného dochovaného exempláře v Rakousku podal F. W. RIEDEL v knize Quellenkundliche Beiträge zur Geschichte der Musik für Tasteninstrumente in der 2. Hälfte des 17. Jahrh. Kassel 1960:80-82.

40 Nové poznatky o životě a díle A. Pogliettiho uveřejnil v poslední době F. W. RIEDEL v cit. díle a v dalších dvou pracích: Neue Mitteilungen zu Lebensgeschichte von Alessandro Poglietti und Johann Kaspar Kerll. Archiv für Musikwiss. 19—20, 1962—3: 124—142; Alessandro Poglietti's Oper Endimione. In: Festschrift Hans Engel. Kassel 1964: 298—313. F. W. RIEDEL vydal též 12 ricercarů od A. Pogliettiho v edici Die Orgel, 2. Reihe, Nr. 5—6. Lippstadt 1957.

41 NETTL, P.: Beiträge zur böhmischen und mährischen Musikgeschichte. Brünn 1924: 42; týž: Die Wiener Tanzkomposition in der 2. Hälfte des 17. Jahrh. Studien zur Musikwiss. 8, 1921: 168—9; týž: Das Wiener Lied im Zeitalter des Barock. Wien 1934: 22—24.

42 Matrika kostela P. Marie v Kroměříži, StA Brno.

43 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 7.

44 ŠTĚDRŮŇ, B.: Základy fundační kapely v Brně před Křížkovským. Slez. sborník 49, 1951: 173—4.

45 StA Olomouc, inventáře far.

46 HAAS, R.: Ein Leitmeritzer Musikdruck von 1626. Auftakt 3, 1923: 106—7. Z téhož tisku uveřejnil Magnificat J. POHANKA (cit. dílo, př. č. 105).

47 EITNER, R.: Biographisch-bibliographisches Quellen-Lexikon . . . Bd. 9, Leipzig 1903: 186. Podle J. BUŽGY (heslo Lerchenfels v MGG) měl být v Olomouci varhaníkem.

48 Podle matriky kostela P. Marie v Kroměříži (StA Brno) byla 28. 7. 1695 pokřtěna v Kroměříži jeho dcera Mariana.

49 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 10.

50 Matrika kostela P. Marie v Kroměříži ve StA Brno.

51 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 11.

52 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 6.

53 SEHNAL, J.: Společenský profil . . . , s. 11.

54 Matrika kostela P. Marie v Kroměříži ve StA Brno.

55 SEHNAL J.: Kantorská hudba na Slovácku v 17. a 18. století. Slovácko 1962—3:128.

56 SEHNAL, J.: Hudebníci 17. století . . . , s. 10.

DIE IN DEN MATRIKELN DER UNIVERSITÄT IN OLOMOUC VORKOMMENDEN NAMEN DER MUSIKER DES 17. JH.

(Zusammenfassung)

Die im Jahre 1566 gegründete und 1573 zur Universität erhobene Akademie der Gesellschaft Jesu in Olomouc ist im 17. Jh. zu einer wichtigen Bastion der Gegenreformation in Osteuropa geworden. Die meisten Schüler, deren Zahl sich im 18. Jh. auf 1500—1800 belief, kamen vorwiegend aus Schlesien, Mähren, Polen, Ungarn, Böhmen und Österreich her. Wie es bei den Jesuitenschülern üblich war, kamen unter ihnen zahlreiche Knaben vor, die aus Musikerfamilien stammten oder später selbst Musiker geworden sind. Der autor gab sich die Mühe, die Namen der Musiker aus der Universitätsmatrikel von ihrer Begründung bis zum Ende des 17. Jh. auszusuchen. In alphabetischer Übersicht findet man hier auch solche Namen, bei welchen die Identität des betreffenden Studenten und Musikers nur hypothetisch ausgesprochen werden kann, weil die bisher bekannten Nachrichten über den Musiker, sowie die Angaben der Matrikel ungenügend sind. Da die Auswahl der Namen allein von Kenntnissen und Erfahrungen des Verfassers abhing, kann man sie nicht für völlig erschöpfend halten. Es empfiehlt sich deswegen, beim Vorkommen eines hier nicht angeführten, wenig bekannten Musikers die Matrikel direkt zu konsultieren.

Von den in der Übersicht angeführten Musikern sei in dieser Zusammenfassung nur kurz an die wichtigsten Namen hingewiesen: Johannes ABERSPACH (ein Komponist), Sebastianus DOLAR (ein Verwandter des slovenischen Komponisten Joh. Bapt. Dolar), Josephus DUKAT (ein Komponist), Thomas FINGER (Sohn des Olmützer Stadtpfeifers und Regenschori bei sct. Mauritius), Joannes Adalbertus PELICANUS und Joannes PETZELIUS (beide tschechische Komponisten), Antonius POGLIETTI (Sohn des Wiener Hoforganisten Aless. Poglietti), Joannes SIXTI (Komponist Johann Six von Lerchenfels), Joannes WEYWANOWSKY (erstgeborener Sohn des komponisten P. J. Vejvanovský), Franciscus ZINDL. (Sohn und Nachfolger des Olmützer Domorganisten Samuel Zindel).

Karel Morav:

UČITELE INŽENÝRSTVÍ NA STAVOVSKÉ AKADEMII V OLOMOUCI

Po cizích vzorech byla v Olomouci založena škola, která měla dát šlechtické mužské mládeži ucelené všeobecné, diplomatické, vojenské a úřední znalosti, aniž by bylo třeba absolvovat celé universitní školení, které pro tento účel stejně neuspokojovalo. Zatím co jinde byly zakládány školy speciální (diplomatické, rytířské, technicko-vojenské, kadetní, fortifikační), olomoucká Stavovská akademie podávala v menším rozsahu vyšší vzdělání na jiném základě než v duchu scholasticko-humanistickém, a je, spolu s podobnými školami, předchůdcem škol reálných a vysokých technických.

Tato škola v Olomouci nevznikla rázem,¹ ale ve formě postupně zaváděných speciálních předmětů na jezuitské universitě pro šlechtickou, postupně v omezeném počtu i měšťanskou mládež. Ač počátky akademie lze spatřovat již v r. 1679, teprve císařským reskriptem ze 26. 3. 1725 stala se samostatnou školou, spravovanou zemskými stavy. Postupně má tyto předměty: všeobecné právo, dějepis, zeměpis, řeči (němčina, franština, italština, čeština), rytířská cvičení (házení kopím, střelení z mušket, šerm, jízda koňmo), tanec a společenské chování, ale zejména umění inženýrské či stavební (Geniefach, Baukunst — počty, geometrie, civilní a vojenské stavitelství). Postupně do osnovy začleněno i zemědělství, lesnictví a přírodopis. Zaváděním praktických technických disciplín a jejich prohlubováním (pozemní, vodní, silniční, mostní stavitelství a mapování) šlechtického studentstva valem ubývá a značnou převahu nabývají adeпти úřednického, kancelářského a stavitelského stavu a řemeslnictvo. Škola ztrácí postupně svůj původní charakter.

Stavovská akademie sdílela osudy university a s ní také byla r. 1778 přemístěna do Brna a také s ní se r. 1782 vrátila do Olomouce zpět. Vyučování na ní však obnoveno nebylo a dekretem císaře Josefa II. z r. 1787 sloučena s vídeňskou tereziánskou akademií. Císař Leopold 29. 4. 1791 akademií obnovil, ale vyučování bylo zahájeno až r. 1794.

Jako jednoho z prvních učitelů inženýrských věd poznáváme r. 1737 **Františka Karla z Zirckendorfu**.² Tento je na akademii zřejmě již delší dobu a učí počty, geometrii, civilní a vojenskou architekturu a zeměpis. Je označován jako „Ingenieur Hauptmann“ a toto a další zprávy vysvětlují, že byl hlavním profesorem a měl k ruce dalšího, pomocného profesora (asistent?) inženýrského umění. Jím byl 1. 9. 1742 **Josef Ant. Hendl**, olomoucký rodák.³ Když r. 1745 Zirckendorf na profesuru resignoval, žádal Hendl moravské stavy o jeho místo (spis presentován 12. 10.). Ve své žádosti Hendl uvádí, že studoval práva a po jejich absolvování se dal zapsat na olom. Stavovskou akademii, pak na vídeňskou tereziánskou akademii a vnikl do „Artillerie und Feuerwerker Kunst“. Za pruského vpádu do našich zemí zastával u vojska funkci konduktéra.⁴ Má též vědomosti z geometrie, voj. a civilního stavitelství.

Místo po Zirckendorfovi nebylo však stále obsazeno a Hendl 3. 11. 1748 si podává žádost znova. Ze dvou žadatelů⁵ je 10. 3. 1749 přijat Hendl, když ho 3. 3. 1749 z vojenských inženýrských disciplín přezkoušel sám brněnský vojenský inženýr plukovník de Rochepin a vydává o tom svědectví. Ročního platu má 200 zl.; na jeho žádost r. 1751 je mu zvýšen na 400 zl. Vyučuje zde skoro 30 let, aniž by mu byl plat polepšen. Dne 5. 12. 1778 je dán na odpočinek a vyměřen mu důchod 2/3 z platu, t. j. 266 zl. 40 kr. Zemřel 21. 9. 1792 v Olomouci.

Po odchodu Hendlově je až do srpna 1783 mezera v hlavní profesuře. Vyplňuje ji však pozdější zpráva, kterou bychom sem mohli včlenit osobu Ingenieur Hauptmanna **Wasy-ho**, o němž však více nevíme.

R. 1779 podává si na uprázdněné místo pět žadatelů. Jedním z nich je „inženýr při zdejší Stavovské akad.“ **Ignác Xaver Heintl** (rodák z Velké Moravy na kolštejnském panství, 35letý), který už pět měsíců učí zde kreslení. Přes to, že vrchní představený konviktu Ant. Schneider přikládá k jeho žádosti vyjádření o Heintlově oblíbenosti a prof. ol. lycea Štěpán Schmidt o plli, s nímž Heintl u něho poslouchal teoretickou a praktickou aritmetiku, geometrii, stereometrii, trigonometrii, nivelaci a stavitelství, ředitel akademie Jan Karel hr. Stomm doporučuje dalšího žadatele, zemského inženýra **Jakoba von Eckolm**,⁶ který v srpnu 1783 také nastupuje.⁷

Stommova volba nebyla však šťastná. Eckolm si hledal vedlejší příjmy na úkor svých školních povinností a 3. 1. 1784 odjel bez vědomí ředitelství na panství Rudoltice u Osoblah k provádění aboličních prací. Vrátil se sice 26. 1., ale 1. 3. zájezd opakovat a 22. 5. písemně oznámil svoje vystoupení ze služeb akademie.

Na osiřelé místo si podali žádost tři žadatelé. Václav Jan Stošek byl odmítnut, když na dotaz ředitelství akademie prozradil pramen svého inženýrského umění, kterým se vyказuje. Prohlásil, že se to naučil sám od jednoho soukromého inženýra v Čechách (bei einem Haus Ingenieur in Böhmeimb). Také žádost Ignáce Xav. Heintla nebyla vyslyšena a přijat byl **Jan Josef Linhart**. Studoval matematiku na pražské universitě u Jana Tesánka (1761 prof. matem. na ol. jezuitské koleji, pak v Praze) a stavitelství na čes. stavovské inženýrské škole v Praze u Fr. Leonarda Hergeta. V letech 1776—78 pracoval jako geometr na různých statcích v Čechách a na Moravě a dána mu přednost. Byl zřejmě dobrý odborník a ředitel akademie se o něm vyslovuje velmi pochvalně. R. 1787 prováděl měření k vodním pracem v Litovli, Července a Třech Dvorech. Přednášel matematiku, geometrii, hydrauliku, mechaniku a stavitelství. Linhart učil až do dočasného zrušení akademie v r. 1788 a po jejím obnovení se už na školu nevrátil (13. 7. 1791 žije v Brně).

Vyučování bylo zahájeno sice až r. 1794, ale žádosti na místo profesora inženýrství si 26. 1. 1791 podává mor. zemský geometr Jan Nep. Mohrweiser a znovu V. J. Stošek,⁸ dále prof. mat. ol. lycea Frant. Konrád Bartl (2. 11. 1791 a 28. 9. 1792), praktikant mor. staveb. ředitelství Jos. Lerner, učitel matem. kníž. gymnasia a Reusplachenovy staveb. akademie Jan Wilhelm Bartsch (z Gera u Lipska), pak Linhartův žák Petr Kirchner, stavební kancelista z Brna Vincenc Hlaváč, inženýr operací v Olomouci Ignác Frant. (?) Heintl (8. 3. 1794), přísežný inženýr v Olomouci Jos. Alois Stabel,⁹ inženýr a stavitel varhan (Orgelbauer) v Olomouci Jan Prasky (4. 8. a 10. 10. 1794) a absolvovaný právník Fr. Kux.¹⁰ Přijat byl však 30. 8. 1794 **Adam Matyáš Chmel**. Chmel (nar. 1770 v Těšíně, zemřel 1832 v Linci) studoval 1786—89 na vídeňské universitě ryzí a aplikovanou matematiku u Jiřího Ignáce barona Metzburga, praktickou geometrii u Viléma Bauera a fyziku. Žádost o místo na Stav. akademii v Olomouci si podává 15. 5. 1794 z Vídně a podepisuje se „absolvierter höher Mathematiker“. V Olomouci přednášel inženýrské obory 4 hodiny týdně s velmi dobrým výsledkem a v nich vykonal na Moravě některá větší měření.¹¹ Zná česky, polsky, německy a latinsky. Pro svou zdatnost byl r. 1803 povolán za profesora matematiky na lyceum v Linci. Tam přednáší až do své smrti i fyziku a r. 1807 vydává dvousvazkové dílo „Institutiones Mathematicae“,¹² podle něhož se pak v Linci delší dobu přednáší.

Dne 15. 12. 1803 si podává na Chmelovo místo žádost znova profesor matematiky olomouckého lycea Fr. Konrád Bartl, ale od 28. 1. 1804 supluje už inženýrské vědy **Jan Bappelauer**, podporučík 3. dělostř. pluku v Olomouci.¹³ Místo profesora je však dosud neobsazeno¹⁴ a žádosti si mimo Bappelauera podávají učitel orientálních jazyků tereziánské akademie ve Vídni Jos. Schitko a prof. rétoriky brněnského gymnasia Ant. Radvanský. Čtyřicetiletý Bappelauer je odchovancem zdejšího lycea a na vojně slouží od svého 24. roku. K jeho žádosti o profesuru hlásil 10. 11. 1803 zemským stavům ředitel akademie světící biskup Al. Krakovský hr. Kolovrat, že v žadateli sice spatřuje velmi zdatného člověka, nemá však k pro-

fesuře dostatečné aprobační a také jí ani dosáhnout nemůže. Přes to r. 1806 se Bappelauer uvádí jako profesor a učí do června 1810, kdy bez předchozího upozornění školy vstoupil do voj. služby pluku prince de Ligne a dodatečně svůj odchod řediteli Akademie Stommovi písemně oznamuje.

Po dvou dřívějších marných žádostech nastoupil na akademii dnem 25. 11. 1810 jako suplent inženýrských věd již zmíněný **Frant. Konrád Bartl**,¹⁵ který je při ročním platu 500 zl. vedl „s chvályhodnou pílí“ začal byl 5. 2. 1813 odměněn 400 zl.¹⁶ Za jeho nemoci a po jeho smrti (+ 28. 10. 1813 Olomouc) byl pověřen suplováním přednášek jeho syn **Frant. Bartl**, který současně supluje přednášky po svém otci i na lyceu.

Když Fr. Bartl 11. 8. 1814 zemřel,¹⁷ místo profesora zůstalo neobsazeno a není známo, kdo inženýrství přednášel. Zemský úřední list vypisuje konkurs na volné místo po „profesoru F. Bartlovi“ počátkem r. 1815 dvakrát s různými termíny nabídek žádostí. Teprve 2. 9. 1816 ředitel akademie hr. Chotek předkládá moravskému guberniu dobrozdání o čtyřech žadatelích a doporučuje k přijetí učitele na olom. hlavní škole **Frant. Příbyla**, který je také přijat a 1. 10. 1816 nastupuje. Ant. Radvanský¹⁸ a Jakub Filip Kullík¹⁹ jsou Chotkem odmítáni, o Janu Liškovi²⁰ se vůbec nemluví.

Příbyl, rodák ze Studnice (Moravus, Studnicensis), absolvoval ol. gymnasium a na lyceu práva, pak se věnoval jen technickým vědám. Od r. 1810 je učitelem aritmetiky na ol. hlavní škole a učí všechny předměty, které se žádají od profesora inženýrství na Stavovské akademii (stavitelství, mechaniku, přírodopis, zeměpis). Praktické vyměřování cvičil se studenty na vlastním poli. Příbyl se stává dlouholetým a posledním profesorem inž. věd na Stav. akademii v Olomouci a s ní přechází také šk. rokem 1846/47 do Brna.

Po Kullikově zamítnutí Příbylova volba byla jedinečně možná a správná. Příbyl byl velmi činným učitelem a jeho činnost se neomezuje jen na školní vyučování. Ředitelství akademie mu dává v ročních relacích nejlepší vysvědčení a zemský stavební úřad mu několikrát vyslovil pochvalu. Přednáší všechny obory inž. věd: stavitelství (Baukunst, Landbau) 3 hod. týdně, architekturu, situační a geometrické kreslení 1 hod., praktické vyměřování 2 hod., silniční, vodní a mostní stavitelství 3 hod., pozemní stav. a mapování 5 hod. týdně. Počet jeho žáků roste (1825 má jen 17, v posledních letech v Olomouci kolem 100). V rodinném životě nemá však na různých ustláno a Vinc. hr. Vetter z Lilie (jeho žák a pak ředitel v Ol.) a Josef rytíř Laminet (viceředitel v Brně) ochotně podporují jeho žádosti o finanční pomoc.²¹

Těsná Olomouc, obehnaná hradbami a rozrůstající se Brno — to přimělo mor. stavy usilovat o přemístění Stav. akademie do Brna. Po dlouholetém jednání s dvorskou školskou komisí se záměr stavů daří a školním rokem 1846/47 se exaktní a přírodní vědy začínají vyučovat v Brně. Tam se akademie přeměnila podle návrhu prof. Příbyla z r. 1849²² a vzoru pražské inženýrské školy na ústav čistě technický a r. 1873 na Vysokou školu technickou.

P o z n á m k y :

¹ Historii Stavovské akademie popsala Šárka ZMRZLÍKOVÁ—BRETTSCHNEIDEROVÁ v knize Václ. NEŠPORA, Dějiny university olomoucké (Olomouc, 1947, str. 174—191). — Dále viz Jos. KŠÍR, První budova stavovské akademie v Olomouci (Sborník Matice Moravské, roč. 83/1964, str. 294 a dále, kde uvedena veškerá literatura).

Prameny k dějinám Stav. ak. jsou uloženy ve Stát. archivu Brno (SAB), zem. registratura ve 37 kartonech a St. archivu Olomouc (SAO), fond Universita, karton 544 (Personal-Stand der k. k. Universität zu Olmütz).

² SAB, zem. reg., A 2/8, karton 24. — Zirckendorf (Cirkendorf) je v Olomouci již r. 1711, a to jako obchodník s vínem. R. 1713 a 1718 je označován jako „kayslerl. Ingenieur“ a r. 1715 je v městských stavebních službách — Stadt Ingenieur (Křestní matrika kostela sv. Mořice, zápisy z uvedených let).

³ Hendl na Stav. akademii žádal již r. 1740, neboť 8. 5. vydává k jeho žádosti dobrozdání „K. K. Zeugwarth in Olmütz“ Fr. Jos. Pestmayer, který Hendlovy vojenské znalosti přezkoušel.

⁴ Conducteur byl velitel zásobovacích a muničních trénů armády.

⁵ Druhým žadatelem byl Georg Louis de Malley, jeho žádost byla presentována zem. registraturou 12. 12. 1748. Studoval od 22. 12. 1738 na vídeňské akademii a první praktické inženýrské znalosti získal v Temešváru u Ingenieur-Hauptmanna Trosta. Pak byl osm let ve vojsku pod maršálem kn. Diétrichsteinem jako kornet dragounů a tři roky ve službách ol. biskupa Troyera (1745—48) jako měřič. Z Olomouce byl r. 1748 poslán na čas do Vel. Opatovic na Salmovo panství k přeměření polí zahradníka Václava Bydžovského. Tam spadl s koně a dostal chrlení krve a zánět pohrudnice. 18. 2. 1749 se léčil ve Vídni.

⁶ BRETTSCHEIDEROVÁ (viz pozn. 1), str. 188, ho uvádí jménem baron Jacobi.

⁷ Dalšími žadateli byli zemský měřič Karel Jos. von Finkoir, učitel kreslení normální školy Jos. Zehetner a zem. geometr a inženýr ředitelství stavby silnic Jos. Anneis.

⁸ Stošek si od své první žádosti 1784 vzdělání již doplnil. Studoval stavitelství na české stavovské inženýrské škole v Praze u F. L. Hergeta a inženýrské předměty u J. J. Linharta na Stav. ak. v Olomouci.

⁹ Stabel studoval civilní architekturu ve Vídni, stavovskou zemskou žení u J. A. Hendla v Olomouci až do 17. 3. 1779, tamtéž geometrii a voj. architekturu u Ingenieur-Hauptmanna Wasyho a konečně matematiku na ol. lyceu u exjezuity Štěpána Schmidta.

¹⁰ Kux, rodák z Dol. Dlouhé Loučky, studoval lyceum v Olomouci 1789—91 a poslouchal matem. u F. K. Bartla a fyziku u Jos. Gaara.

¹¹ BRETTSCHEIDEROVÁ, str. 188. — Ottáv slovník naučný. — SAO, karton 544.

¹² St. vědecká knihovna Olomouc, sign. 39.799.

¹³ SAB, karton 25.

¹⁴ SAO, karton 544, označuje místo profesora ženie k r. 1824 neobsazeno (vacat).

¹⁵ F. K. Bartl (nar. 14. 6. 1749 ve Vejprtech v Č.), prof. matem. na lyceu v Ol.

¹⁶ SAB, karton 25. — SAO, karton 396.

¹⁷ F. Bartl zemřel na léčení v Trenčanských Teplicích, jak o tom olom. magistrát uvědomuje Karol Kerekes, farář v Trenč. Teplé (SAB, karton 25).

¹⁸ Radvanský si na Stavovskou akademii podával žádost už jednou, r. 1804. Nyní je profesorem gramatiky gymnasia v Opavě, ale učí také algebru a axonometrii. Nemá ucelená práva ani matem. obory. Slouží už 25 let. Doufá, že se mu na olom. gymnasiu podaří za sebe do Opavy náhradu. Ředitel Stav. ak. v tuto možnost nevěří a Radvanského vůbec nedoporučuje.

¹⁹ J. F. Kullik je profesorem ol. lycea od 1814, když před tím byl od 1810 asistentem matem. na lyceu ve Lvově. Odtud dostává velmi dobré vysvědčení a také v Olomouci má nejlepší vědeckou pověst. Ředitelství Stav. ak. se však nemůže ztotožnit s jeho stanoviskem, že by současně přednášel na obou školách, jak to připustilo u F. K. Bartla. — Kullik (nar. 24. 4. 1793 Lvov) odešel koncem 1816 na lyceum do Št. Hradce, 1826 na universitu do Prahy († 1863). Pro českou vědu znamenal velký přínos.

²⁰ J. Liška je pensionovaný dělostřelecký nadporučík. Slouží od ptky už 36 let, prodělal turecké, nizozemské a napoleonské války, v nichž byl vyznamenán medailí za statečnost. Poslední léta byl profesorem matem. u dělostř. kumpanie v Olomouci a za tuto činnost dostal od zdejšího pevnostního velitele Ant. barona Zacha vysvědčení.

²¹ Prvně se zadlužil r. 1817, kdy mu po dlouhé nemoci zemřela matka a dítě, r. 1820 pak jeho první manželka po dlouhé léčbě na Tbc. a vyčerpání. Jeho dluh byl již 195 zl. při ročním platu 600 zl. R. 1835 a 1836 byl v nemocnici léčen jeho nejstarší syn František na skrofulosu a vleklý zánět spojivek a současně jeho druhá žena 1835—37 na chrlení krve, zimnici a po porodu na horečku omladnic (dítě 1837 zemřelo). Má šest dětí, plat stále stejný a nemůže si držet žádné služebnictvo.

Zda r. 1838 Příbýl na svou žádost podporu dostal, známo není, ale 24. 1. 1847 prosí o podporu znova. Zadlužil se stěhováním do Brna, za nedostatečný byt platí 60 zl. ročně, životní potřeby v Brně jsou dražší jak v Olomouci a jen pohřeb jeho dcery († 26. 12. 1846) stál 27 zl. 54 kr. Dostal sice 12. 4. 1847 za vzorné učitelské služby odměnu 80 zl., ale již 5. 5. t. r. mu zemský úřad udílí podporu 500 zl., do čehož je zahrnuta i částka na jeho vlastní odbornou knihovnu.

²² SAB, karton 25.

Bohuslav Eliáš:

Z DĚJIN ODĚVNÍ VELKOVÝROBY NA HANĚ

V hospodářských dějinách se dosud věnovala malá pozornost průmyslu oděvnímu spojenému s průmyslem textilním a celou řadou výrobních oborů. Nebude nezajímavé sledovat, že počátky oděvního průmyslu jako manufakturní velkovýroby nejsou vymezeny datem 1859, tj. datem zrušení pravomoci cechů a zavedení živnostenského řádu a zároveň datem založení prvního konfekčního podniku v Prostějově, nejvýznamnějším středisku oděvní velkovýroby. Není totiž příkrého předělu mezi údobím cechovní výroby a údobím výroby na sklad. Je pravda, že řemeslnické cechy byly mocné výsadní organizace, jež zajišťovaly omezenému počtu mistrů stavovsky důstojné společenské postavení a upravovaly přísnými předpisy způsob výroby i cenu zboží. Z původních náboženských bratrstev se staly cechy organizací tak vlivnou, že v menších městech zasahovaly i do městské správy (například v Prostějově). Ve velkých městech ovšem měl převahu obchodní patriciát.

Nejstarší cechovní řád prostějovských krejčů, schválený perňštýnskou vrchností z r. 1532, obsahuje přísné stavovské kvalifikační a mravní podmínky pro vstup do cechu. Je doplněn popisem 19 druhů oděvů pro šlechtice, kněze, měšťany a sedláky. Výrobky, které nevyhovovaly předpisům, směl cech zabavovat a viníky stíhat a trestat mimocechovní práci. Dosud se však dobře nevědělo, proč byli dokonce sami panovníci a nikoliv jen patrimoniální vrchnost nuceni zpevňovat a sjednocovat cechovní řády a co bylo bezprostřední příčinou úpadku cechů.

Učebnice dějin znají jen vnější stránku cechovní výroby. Skutečnost byla mnohem drsnější. Cechy krejčích měly konkurenci v krejčích vetešních (mentler). Na vetešnictví se nesmíme dívat dnešními očima. Tehdejší oděv byl investice nákladná, byl ušit z pevné vlněné látky a sloužil dlouhá léta a ne jednomu majiteli. Většina lidí při zchudnutí města a okolí zejména po třicetileté válce nemohla zaplatit pevné cechovní ceny. Robotník, příslušník městské chudiny i chudnoucí měšťan hledal levnějšího dodavatele. Poptávku uspokojovali tovaryši, kteří nemohli proniknout mezi mistry, mistři z cechu vyloučení a i chudší mistři. Necechovní řemeslníci, tzv. stolíři byli vůbec pro cechy těžkým problémem, zejména když žili na venkově mimo dosah kontroly. Necechovní řemeslník se však bál přímo obsloužit zákazníka, riziko bylo pro něho příliš velké, proto tu zasáhl jako překupník obchodník, velmi často příslušník ghetta, ve středověku všemožně stíhaný a omezovaný. Obchodoval se starými oděvy a někdy s oděvy ušitými na sklad. Všeobecně je známo z dějin středověké výroby, že směl dodávat oděvy jen svým souvěrcům, nikoliv křesťanům. Prostějov však má významnou výjimku. Karel Eusebius z Liechtensteina, pán Prostějova, urovnával v r. 1677 spor městských obchodníků a živnostníků s příslušníky ghetta a dovolil — jistě že ne zadarmo — tehdy krejčím v ghettu města po třicetileté válce zchudlého dodávat oděvy i venkovanům z okolí Prostějova. Tím byl důkladně narušen cechovní monopol, marně byly prohlídky, pokuty, zabavování a pronásledování, hospodářská nutnost si přímo vynutila levnější mimocechovní výrobu skladovou.¹

Konfekční oděvní průmysl jako forma manufakturní velkovýroby vznikl ve Francii po pádu aristokracie za buržoasní revoluce. Světoznámé pařížské módní salony byly zbaveny aristokratických zákazníků a mnoho krejčích bylo bez zaměstnání, zejména když se rokoková móda nahradila prostším a jednodušším oděvem. Šlo se tedy na sklad, nejdříve se šily levné dámské pláště, pak hlavně uniformy pro vojáky revoluce a pak i císařství. První konfekcionář byl Claude Germain, zakladatel firmy Germain & Cie (1795). V jeho továrně bylo již oddělení s šicími stroji. Za původce šicího stroje se pokládá podle průmyslových dějin sice americký technik Eliáš Howe (1819—1867), jenž sestrojil šicí stroj roku 1845. Avšak v Germainově továrně se uplatnil již mnohem dříve vynález nedostudovaného abbého, později krejčího Bartoloměje Thimonniera. Chudý krejčík se dlouho neradoval z vynálezu. Nějakou dobu byl mistrem v dílně, v níž jeho stroje šily pra-

videlným řetízkovým stehem, avšak jeho radikální kolegové poštváli dělníky proti němu a ti rozbili první šicí stroje na padrt.

Později francouzští konfekcionáři zorganizovali velkovýrobu prádla. Při francouzské expansi do Porýnska vznikl i německý konfekční průmysl. Ten vedl konkurenční boj s anglickými firmami, avšak všechny země konfekční výrobou předstihlo bývalé Rakousko. Největší dílny byly ve Vídni, Budapešti a Bratislavě. Italští krejčí z Livorna přímo přecházeli do Rakouska, kde byly výhodnější pracovní podmínky.

Vídeňský dělník byl však mnohem náročnější než dělník prostějovský. Ve Vídni síce byly centrály firem, avšak výroba se soustřeďovala do Prostějova. Podnikatelská svoboda a nový živnostenský řád po revoluci 1848 znamená pro prostějovské vetešní krejčí, kteří dodávali velké množství obnošených oděvů na Balkán, do Turecka a na Blízký východ, novou příležitost. Teď, když byli po revoluci 1848 plnoprávními občany, neomezovali se jen na vetešnictví a pokoutní nákup starých věcí, Poznali, že je výhodnější šít nové levné obleky než pracně kupovat obnošené. Rakouská hospodářská expanse na Blízký východ se projevila založením velko-skladů v Smyrně, Jaffě, Bejrútu, Alexandrii a hlavně v Cařihradě a v Soluni. Prostějovský podnikatel Meier Mandl, syn vetešníka, založil v Prostějově r. 1859 první konfekční podnik v Prostějově. Továrna byla vybudována v místech, kde je nyní kino Oko. Do továrny bratří Mandlů se prostějovským krejčím zpočátku nechtělo. Byli plni cechovního ducha, pohrdali touto formou výroby, konfekční dílna se zdála pracovištěm málo důstojným pro příslušníky kdysi tak významného cechu. Jejich děti však tvořily kádrový základ konfekčních dílen, které využily toho, že po zruinování místních tkalců brněnskými továrnami nastala nezaměstnanost. Práci pozbyli i barvíři. Prostějovsko a blízké Horácko bylo velkým reservoárem pracovních sil, skromných a trpělivých. Průlom do nedůvěry k dílně přistěhovalce učinili krejčí z Bratislavy. Neměli právě dost práce a proto vyhověli pozvání do Prostějova. Nejdříve byla založena dílna pro výrobu dětských oblečků. V roce 1860 se v Prostějově objevily první šicí stroje. Za tři roky se vyučilo v dílně Mandlově 400 pracovníků, z 90 proc. žen. Ročně vyrobila dílna asi 60.000 oblečků, které se vyvážely většinou do Egypta, Jižní Ameriky a zčásti do Anglie. Rakouská vláda prodala levně značné množství uniforem a ty se v Prostějově přešívaly na levné obleky civilní. Turecká armáda pak v továrně Bratří Mandlové objednala 60 tisíc uniforem a tím zpevnila počátky konfekční velkovýroby na Hané.

Boskovičtí se chlubí svým zdánlivým primátem v konfekční velkovýrobě. V publikaci Trh československý je malá zmínka, že již v roce 1816 byl v Boskovicích první konfekční podnik založený Bohumilem Fabiánkem. Nebyla to však konfekční výroba. Fabiánek byl zakázkový krejčí, rád by byl pracoval na míru, neměl však zákazníkú. Se svou rodinou vyráběl levné barchetové spodní kalhoty a s krosnou na zádech prodával po vesnicích své výrobky. Když zjistil, že je poptávka po laciných cajkových kalhotách, začal je vyrábět ve své dílně a sám je rozprodával po vesnicích a na trzích. Od roku 1849 se stal majitelem trhovecké koncese podle výnosu ministerstva obchodu č. 238 z r. 1849. Takový způsob domácí výroby pro trh přežíval dlouho do polovice dvacátého století. Rodina Fabiánkova vyráběla levné obleky cajkové. To však již byla konfekční výroba mnohem víc rozvinuta v Prostějově a dodávala hlavně jakostnější zboží. V Boskovicích se vyrábělo z lacinějších materiálů.

Brzy Prostějov předstihl Vídeň ve výrobní kapacitě a stal se největším střediskem oděvní velkovýroby v celé rakouské říši a později v celé republice. Od výroby „oblečků“ se přešlo k tzv. „velké práci“, tj. výrobě mužských oděvů a svrchníků.

Domácí práce byla velmi výhodná pro podnikatele. Nemusili stavět tovární objekty, nepotřebovali mistry a dozorce, nebylo divu, že počet konfekčních podniků v Prostějově rostl. V r. 1880 jich bylo 7, v r. 1898 již 14, v r. 1904 — 36, v r. 1909 již 62, v r. 1920 — 120, 1932 — 124, v r. 1938 — 113, 1941 — 153 a v r. 1945 před znárodněním největších továren Nehera, Rolný, Silesia a Sbor a před vytvořením národního podniku Oděvní průmysl bylo napočítáno v Prostějově 175 konfekcionářů. To ovšem byly podniky konjunkturní, využívající válečné poptávky, bez tradice, zaměřené na rychlé zbohatnutí.

V r. 1910 byla hodnota konfekčních výrobků prostějovských asi 50 miliónů zlatých korun, dnes by to byla jistě nejméně polovina miliardy korun dnešních.

Industrializační úsilí Rakouska v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století se projevuje zakládáním konfekčních velkozávodů v jiných městech (1863 v Holešově — L. Beer). Pak vznikají továrny v Postoloprtech 1864, v Jindřichově Hradci 1869, 1870 v Kroměříži, 1876 v Kutné Hoře, 1880 ve Varnsdorfu, 1884 v Praze, 1886 v Liberci a Třešti, 1897 v Českých Budějovicích, 1902 v Nymburku, 1903 v Brně a v Kraslicích, 1909 v Teplicích, 1913 v Jablonci nad Nisou a v Olomouci. Odborníci přicházeli z Prostějova. Budovaly se nové podniky v Haliči, ve Lvově a Krakově, v Dalmácii a v jiných částech říše. Centrály zůstávaly ve Vídni, největší podniky v Prostějově, ostatní podniky byly menší nebo střední. Vývoz kapitálu, typický pro imperialistické období Rakouska-Uherska, se projevil založením Mandlovy továrny až v Petrohradě v Rusku r. 1881 za přímé účasti prostějovských oděvních odborníků, kteří se do Ruska odstěhovali a dali základ oděvnímu průmyslu ruskému a později sovětskému.

Hospodářská krize v sedmdesátých letech stlačila výdělky beztak nízké a snížila životní úroveň továrního i domácího dělnictva. V chudých domkářských a krejčovských rodinách dcery po zaučení v továrně šily na vypůjčených strojích, za něž ručil otec, a pomáhaly živit celou rodinu. Mzdové podmínky byly nepříznivé. Za zhotovení obleku z levnější látky bavlněné se platilo 35—55 krejcarů, k tomu se ovšem musily ušít kalhoty i vesta. Za ušití kalhot z vlněné látky se platilo 12 krejcarů, za ušití kalhot z levnějšího materiálu, např. z ruského plátna, se platilo 6—10 krejcarů. Byla tu otázka, jak uživit rodinu z výdělku menšího než jedna zlatka týdně. Rovněž zdravotní stav byl u dělnictva špatný, zle řádila podvýživa, vyčerpanost a „krejčovská nemoc“ — tuberkulóza plic a choroby dýchacích cest. Vojenské úřady si stěžovaly, že málokterý mladý dělník byl schopen vojenské služby a Prostějovsko mělo smutný primát v úmrtnosti. Tím si vysvětlíme značnou politickou aktivitu a četné stávky a mzdové boje. Živnostenský řád r. 1883 pokládal za spravedlivou práci 11 hodin denně, r. 1888 bylo úředně dovoleno pracovat v továrnách 12 hodin denně. Neúměrně dlouhá pracovní doba byla zejména v drobných krejčovských živnostech běžná i za doby první republiky a na dotaz živnostenských inspektorů byli dělníci nuceni přímo lhát, aby neztratili práci.

Prostějovsko bylo tehdy působištěm významných funkcionářů a politických pracovníků sociální demokracie. Prostějovský delegát se zúčastnil zakládajícího sjezdu rakouské sociální demokracie v Neudorfu r. 1874. První podpůrný a vzdělávací spolek, předchůdce organizací politických, „Arbeiten- und Bildungsverein“, založený 1872 byl rozpuštěn 1875, po něm následoval Politický klub dělnický se sociálně demokratickým vlivem. Vedle Dělnických listů mělo sociálně demokratické dělnictvo české národnosti v počátcích hnutí svůj tisk jen v prostějovských dělnických novinách Duch času od r. 1884 a Hlasu lidu od r. 1886.

Na Prostějovsku působili a v Prostějově žili Josef Boleslav Pecka-Strahovský a František Josef Hlaváček před svým odjezdem do Ameriky. V Hlasu lidu 18. 4. 1889 byl poprvé otištěn Josefem Hybešem text dělnické hymny Píseň práce.² Vedle Josefa Hybeše byl nejvýraznější postavou v sociálně demokratickém hnutí Josef Krapka-Náchodský. Dopisoval si s Engelsem, překládal Engelsovy práce a otiskoval je. Známou pražskou manifestací 1. máje 1890, o níž psal Neruda, zorganizoval Krapka, místopředseda pražské manifestace. Prostějovský 1. máj 1890 nebyl však klidnou manifestací jako v Praze, vyústil v útok na místní věznic. Při výbuchu lidového hněvu byla vytloukána okna továrníků a jejich pomocníků, došlo ke srážkám se státní mocí. V sedmdesátých letech je jedním z řečníků na jedné z četných stávek i Ladislav Zápotocký.

Stávka střihačů r. 1905 dosáhla snížení pracovní doby u této kvalifikované kategorie pracovníků z 11 na 9 a půl hodiny denně. R. 1907 proběhla stávka „obleč-

kářů", r. 1912 stávka dámských krejčí a stávka střihačů. Roku 1917 došlo k hladovým bouřím se střelbou do dělníků, při níž zahynulo 23 lidí a 40 bylo zraněno. Tato stávka měla bouřlivý ohlas v celém státě. R. 1919 byla uzákoněna osmihodinová pracovní doba, která však nic nepomohla domácím pracovníkům a zaměstnancům menších podniků.

Po r. 1918 končí válečná výroba a nastávají hospodářské potíže. 90 procent výroby oděvů z celé rakousko-uherské monarchie bylo soustředěno v Prostějově. Bylo nutno hledat nové trhy, vytvářet novou obchodně-politickou orientaci. Export do nástupnických států byl ztížen ochrannými cly, devizovými komplikacemi, přetahováním prostějovských odborníků do nově budovaných podniků v cizině.

Dochází ke koncentraci výroby (Rolný od r. 1894, Nehera, Sbor, Silesia). Dlouho se snažili podnikatelé udržet systém domácí práce, ukázalo se však, že v době bezohledné konkurence a za hospodářské krize obstojí jen nejracionálnější výroba s mechanickou prací na výrobním pásu podle amerického vzoru. V třicátých letech pod vlivem událostí v Německu řada podnikatelů emigrovala a zakládala podniky v cizině, např. ve Švédsku. Čeští krejčí pomohli vybudovat oděvní průmysl slovenský v Púchově (Makyta), Trenčíně, Žilíně, Hlohovci, Prešově, Sučanech a Michalovcích.

Za války počet konfekčních podniků dosáhl maxima. Byly to většinou podniky jepičího trvání. Znárodněním oděvního průmyslu v Prostějově byly vytvořeny podmínky pro novou výrobní organizaci. Nová továrna OP patří mezi největší podniky světové.

P o z n á m k y :

¹ Dr. Bernhard HEILIG: Zur Entstehung der Prossnitzer Konfektionsindustrie. Zeitschrift des Deutschen Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens XXXI//1.

Dr. Jan KÜHNDEL: Z dějin prostějovského obchodu, sborník Dvacet pět let obchodního gremia soudního okresu prostějovského, Prostějov 1930, str. 26. Dr. Jan KÜHNDEL: Vývoj olomouckých řemeslnických cechů. 1928.

² V. JANOUSEK: Počátky socialistického tisku v Prostějově, Vlastivědný sborník moravský XI/56.

Růžena Hrbková :

ŠVYCARSKÁ MUZEA

Největší švýcarské muzeum je Švýcarské zemské muzeum (Schweizerisches Landesmuseum) v Curychu. Skládá se z několika budov stojících na volném prostranství v blízkosti hlavního nádraží. Je postaveno v neogotickém slohu 90. let minulého století. V tomto muzeu je soustředěno vše, co se týká dějin země i jejích obyvatel. Kromě sbírky archeologických prehistorických vykopávek a nálezů je zde velká sbírka zbraní různých typů všech dob. Jsou tu zastoupena všechna odvětví uměleckých řemesel, nábytek nejrůznějších slohů, ale i selské zařízení. Tento nábytek je spojen s předměty uměleckých řemesel ve stylových interiérech. Velká fajansová kamna zvyšují dojem útulnosti příbytků. V těchto interiérech se názorně předvádějí různé druhy krojů na figurínách. Jsou to zcela moderní figuríny s nenápadně naznačenými obličejí, které neodpoutávají pozornost od hlavního účelu, tj. od ukázek krojů. Na oknech visí tzv. Wappenscheiben, tj. pestré skleněné tabule vsazené do cínu a nesoucí erb nebo znak majitele. Ve Švýcarsku totiž, které je po staletí republikou, mají i starousedlí občané svůj erbovní znak. Všechny exponáty jsou střízlivě a přehledně uspořádány, takže zájem návštěvníka neochabuje, přestože výstavní prostory jsou rozlehlé a vystavovaný materiál velmi různorodý.

Porcelán, který se v 18. století vyráběl v samotném Curychu, a to velmi hodnotné kvality, je umístěn v samostatné budově. Tato budova sloužila dříve reprezen-

tačným účelům cechů a je stylově zařízena. V přízemí jsou depozitáře, v prvním poschodí je ve velké protáhlé místnosti vystaven všechen curyšský porcelán z majetku Švýcarského zemského muzea. Dveře sálu jsou bílé a dekorované zlatými rokokovými ozdobami. Celý sál je pouze vybělen, má nádherně a bohatě štukovaný strop. Bíle natřené jsou i stolní vitriny, v nichž jsou umístěny menší porcelánové figurky a nádoby. Kolem stěn stojí rovněž bíle natřené vitriny. Jsou sestaveny tak, aby k nim byl přístup ze všech stran, a jsou zevnitř osvětleny. Tím se maximálně uplatňují barvy porcelánu, neboť proti bílé malbě, bílým dveřím a bílým vitrinám jsou to jediné barvy v sále. Tento dojem je zesílen ještě tím, že porcelánové skupiny stojí na zrcadlech odpovídajících ploch. Také v několika vitrinách přistavených ke zdi tvoří zadní stěnu zrcadlo umožňující prohlédnout si dokonale i zadní stranu předmětů. Tento sál je věnován hlavně figurálním výrobkům. V přilehlém sále je vystaveno pouze porcelánové nádobí, a to jídelní souprava sestávající z několika set kusů. Byla zhotovena curyšskou porcelánovou manufakturou v 18. století pro mnichy kláštera v Einsiedeln. Klášter ji pak v tomto století prodal. Byla rozdělena na dvě části a rozprodána soukromým osobám. Jeden z kupců věnoval svou část muzeu, které ji v této budově vystavuje. Souprava působí imponantně svou různorodostí a překrásnou malbou. (Einsiedeln je velký klášter postavený v barokním slohu s velkým knížecím sálem, podobným velkému sálu kroměřížského zámku, na rampě před klášterem se na velkém volném prostranství po celé léto předvádí Calderonovo drama, které hrají tamní obyvatelé. Pěkný klášter a pozadí vysokých, věčným sněhem pokrytých hor a luk v údolí sem lákají mnoho lidí.)

Další zajímavé muzeum je Kirschgartenmuseum v Basileji. Seznamuje velmi důkladně s životním stylem a bytovým zařízením Švýcarů. Sběrka sestává hlavně z darů basilejských občanů a ukazuje, jak vypadal švýcarský měšťanský dům z 18. století. Ukazují se tu dokonce i kuchyně, sklepy a zahrady v té formě, jak byly původně v každém měšťanském domě. Specialitou je sbírka hraček s cínovými vojáčky, kuchyněmi a pokojíčky pro panenky, obchody z 18. a začátku 19. století, jsou tu i dřevěné hračky z Rudohoří. Sběrka je doplněna dětskými oděvy z 18. století. Velký dům pro panenky je miniaturním vydáním skutečného obytného domu. Je to dům z roku 1700, rozdělený ve dvě podlaží a sklep. Pokoj je vybaven skříní, nástěnnými hodinami, zelenými fajansovými kamny a jemně vyřezávaným holandským lustrem. Ve sklepě jsou soudky, prádelna s celým vybavením. Další hračkou je obchod z 18. století s porcelánem a sklem. Zvláště pozoruhodná je řada kamen ze štrasburské továrny, velmi pěkně malovaných. V zimě se v těchto kamnech topí, ačkoliv celé muzeum je vyhříváno ústředním topením, ovšem jen na 15°. V přízemí muzea je v krásných velkých vitrinách vystaven porcelán. Pozoruhodná je celá souprava zdobená motýli a brouky tak, jak jimi známý český malíř porcelánu Johann Zacharias Quast zdobil své velké i menší mísy.

V jiných švýcarských muzeích, např. ve Winterthuru, středisku švýcarské výroby fajanse, jsou opět velmi přehledně uspořádány fajansové předměty. Ve Winterthuru se zhotovovaly fajanse už od 16. století a právě jimi byli velmi výrazně ovlivňovány první moravské habánské fajanse. Ve Švýcarsku se fajanse zhotovovaly na mnoha místech. Velmi markantně se odlišují od výrobků moravských: zatímco moravské fajanse se vyznačují rozmanitostí výrazných barev a naturalistickým květinovým dekorem, jsou švýcarské fajanse zdobené jen omezenou barevnou škálou. Velmi málo se používá červené barvy. Zvláštností švýcarských fajansí jsou tzv. lazebnické mísy s výřezem. Tyto mísy jsou u nás velmi ojediněle známy z manufakturní výroby, nikdy však z lidové fajanse. Ve Švýcarsku sbírají porcelán a fajanse jak muzea, tak také soukromníci. Muzea mají většinou velké kolekce. Zdá se, že ani fajanse, ani velmi hodnotný curyšský porcelán nepronikly do zahraničí, poněvadž se u nás nevyskytuje ani v muzeích, ani v soukromých sbírkách.

Ve švýcarských muzeích se na vrátnicích prodávají fotografie nejpozoruhod-

nějsích exponátů i celých interiérů. Ačkoliv jsou tyto fotografie poměrně velmi drahé, je o ně velký zájem mezi návštěvníky.

Zvláštní je také to, že ve většině muzeí nejsou pro příležitostné výstavy. Expozice jsou stálé. Proto se všechny výstavy pořádají v menších zámcích. Takovým zámekem je také Jegenstorf v Bernu, kde se konala také moje přednáška o moravské keramice u příležitosti 20. generálního shromáždění sdružení švýcarských přátel keramiky pod záštitou Švýcarského zemského muzea. Přednáška měla velký ohlas, 105 barevných diapozitivů a barevný film o severomoravské keramice vzbudily velký zájem. Byl to totiž pro zájemce zcela nový materiál, ukazující názorně podstatu moravské keramiky a z toho vyplývající rozdíly mezi ní a švýcarskou. Přednáška měla u muzejních a odborných pracovníků takový úspěch, že jsem ji musela opakovat v několika muzeích. Domnívám se, že to byla nejen vhodná propagace naší moravské lidové keramiky, ale že kvalitní diapozitivy a dobrý barevný film se zasloužily také o propagaci našeho ústavu.

DROBNÉ ZPRÁVY

● **Prvé ondratické sběry prof. J. Zavadila na začátku století.** Jméno Ondratic patří jistě k nejznámějším jménům středoevropské archeologie. Tak jako se k této stanici víže plno archeologických problémů,¹ tak zůstalo nejasné i datum zjištění stanice samotné. Dražanské svahy ondratické procházel již v devadesátých letech M. Kříž, avšak speciálně o Ondraticích se nezmiňuje. Podle K. Absolona prý objevil dnešní ondratické naleziště r. 1898 Jakub Možný (1870—1948), ale tato zpráva není zaručena. R. 1906 sbíral ondratické paleolitikum želecký učitel E. Zahálka (1882—1932), a to dokonce i hrubou industrií a velké kusy. Brodecký poštovní H. Hostinec (1862—1909) r. 1908 uvádí, že našel ondratické paleolitikum r. 1903. Teprve r. 1965 mně ukázal v Brně svou nevelkou archeologickou kolekci dr. inž. J. Zavadil, profesor vodárenství a stokování na brněnském Vysokém učení technickém, rodák ze Želče (1887). Z prvních let samého začátku století přechovává ještě dnes jako upomínku svoje nečetné ondratické nálezy, ač původně jeho sbírka z této lokality byla daleko bohatší. Jde sice jen o 7 kvarciových kusů a 41 bíle patinovaných pazourků, ale jsou to navíc kusy historické hodnoty a proto zasluhují povšimnutí, i když nejde o mimořádný archeologický materiál. Je to zahrocená vpravo orientovaná čepel, pěkné čepelovité škrabadlo, kus připravený pravděpodobně k výrobě malého listu, vertikální ústěp z nukleusu, oboustranně uražená pazourková hranolovitá čepel na obou hranách silně retušovaná, fragment masivní čepele s bočním malým rydlovým rázem, ploché nízké kulaté škrabadélko, dvojitě oboustranné čepelovité krátké škrabadlo (2.6 dl., 1.8 šir., 0.5 sil.), nepatinovaný malý ústěp bulbové partie s ovalem a plochým obitím (2.4, 1.8, 0.4), fragment čepelovitého škrabadélka bez čela 2.1 dl. a ústěp rydlové výroby. Některé z těchto kusů nejsou patinovány, i když jsou zřejmě paleolitického charakteru, jeden kus je popraskaný. Tuto sérii doplňuje žlutavý radiolarit vlárského původu.

Kvarciový Zavadilův ondratický materiál je tento: hranolovitý masivní ústěp z černavého valounu s výraznou bulbou, charakteristická hranolovitá čepel škrabadlovitě zakončená (6.2, 2.6, 1.8), několik čepelovitých ústěpů, typická čepel 4.7, 3.3, 1.2) částečně vězící v kůře bez škrabadlovitého zakončení a široká plochá čepel (5.1, 5.5, 1.2) se širokou bulbou a s částečně zachovalou povrchovou korou. Není pochyby, že by všechny tyto prvky dnes již historické kusy ondratické stanice zasluhovaly vlastně reprodukování. Zavadilovy ondratické sběry jsou tedy jistě jedny z nejstarších nálezů z této významné lokality, v každém případě kusy historické a v této souvislosti nelze se ubránit připomínce, že by konečně všechny ondratické nálezy zasluhovaly soupisu, popisu a ocenění.

¹ K lokalitě a její problematice na základě prostějovského materiálu srv. Sborník SLUKO II. 1954, odd. B. sep. str. 3—24, 4 obr., 14 tab., dále K. PROSCHE, Das Jungpaleolitikum von Ondratice nach der Sammlung des Landesmuseum für Vorgeschichte Halle, Wiss. Z. Univ. Halle Ges. Spr. 9/3, S. 333—364, 1960.

(+) Jos. Skutil

● **Na rozloučenou s prof. dr. Josefem Skutilem.** Jen výjimečně bývá dáno lidským jedincům prožítí svůj poměrně krátký věk tak bohatě, jak tomu bylo u Josefa Skutila. Mnohostranné nadání a vědomosti, nezlomná letora a píle spojená s vědeckou akribií přivedly Skutila na tak široké pole zájmů, že jeho budoucí bibliografie se patrně jednou stane kompendiem moravské vlastivědy. Stopy jeho vědecké a odborné publicistiky můžeme sledovat od zapadlých místních tiskovin, časopisů pro mládež a kalendářů přes vědecká sborníková díla světového formátu až po obsáhlé samostatné publikace, jeho přednáškovou činnost od universitní katedry až k sálu pohraniční vesnice. Teprve časový odstup ukáže, zda Skutil prospěl více vědě svojí vyhraněnou činností na poli československého paleolitu nebo moravskému vlastivědnému bádání svým polyhistorstvím. Zůstane trvale záhadou, zda by Skutil stejně naplnil svoje životní poslání jako literární historik, přírodovědec, lékař, numismatik nebo básník. Těchto i dalších oborů se dotýkaly jeho zájmy, často postřehnutelné jen jeho nejbližšímu okolí.

Znal jsem Josefa Skutila déle než čtvrtstoletí, nejprve ze styků v Moravském muzeu. Tehdy náležel Skutil k řídké skupině profesionálních archeologů na Moravě. Země Morava byla zájmovou sférou muzejního ústavu, v němž se rozvinulo Skutilovo působení, zaměřené na tento široký region. Přestože jeho hlavní pracovní úsilí směřovalo ke sběrné oblasti ústavu, nezůstala stranou jeho zájmů na poli hlavního oboru ani ostatní území státu.

Nejbliže jsem poznal Skutilovy povahové rysy v době jeho šestiletého působení v Olomouci. Zde se vrhl plnou vahou svého temperamentu do nového uspořádání sbírek pravěkého oddělení, které z dosavadních přeplněných expozic převedl do depozitární formy a začal s jejich evidencí. Po letech ztrávených v olomouckém muzeu, kde dovršil mezitím své padesátiny, byl Skutil povolán do brněnské odbočky Archeologického ústavu ČSAV; zde na prahu sedmé věkové desítky jeho činnost náhle končí chorobou, která se projevila vážným způsobem již v Olomouci.

Profesore Josefe Skutile, rád jsi v živém i psaném slově užíval symbolů a příměrů. Tak i Tvoje poslední počínání, účast na vědeckém kongresu ve Varšavě, bylo symbolem slovanské vzájemnosti a posílení internacionálních vědeckých styků, o které jsi vždy usiloval. Melodie zpívané a hrané nad Tvojí rakví symbolizovaly horoucí moravanství, kterým je prodchnuto celé Tvoje dílo. Odpočíváš v polské rakvi v rodné moravské zemi. Když jsme Tě za krásného podzimního dne doprovázeli ze starobylého řečkovského kostela na hřbitov, cítili jsme všichni, že Tvým odchodem se nenávratně uzavírá jedna z nejobsáhlejších kapitol bádání o minulosti Moravy.

bn

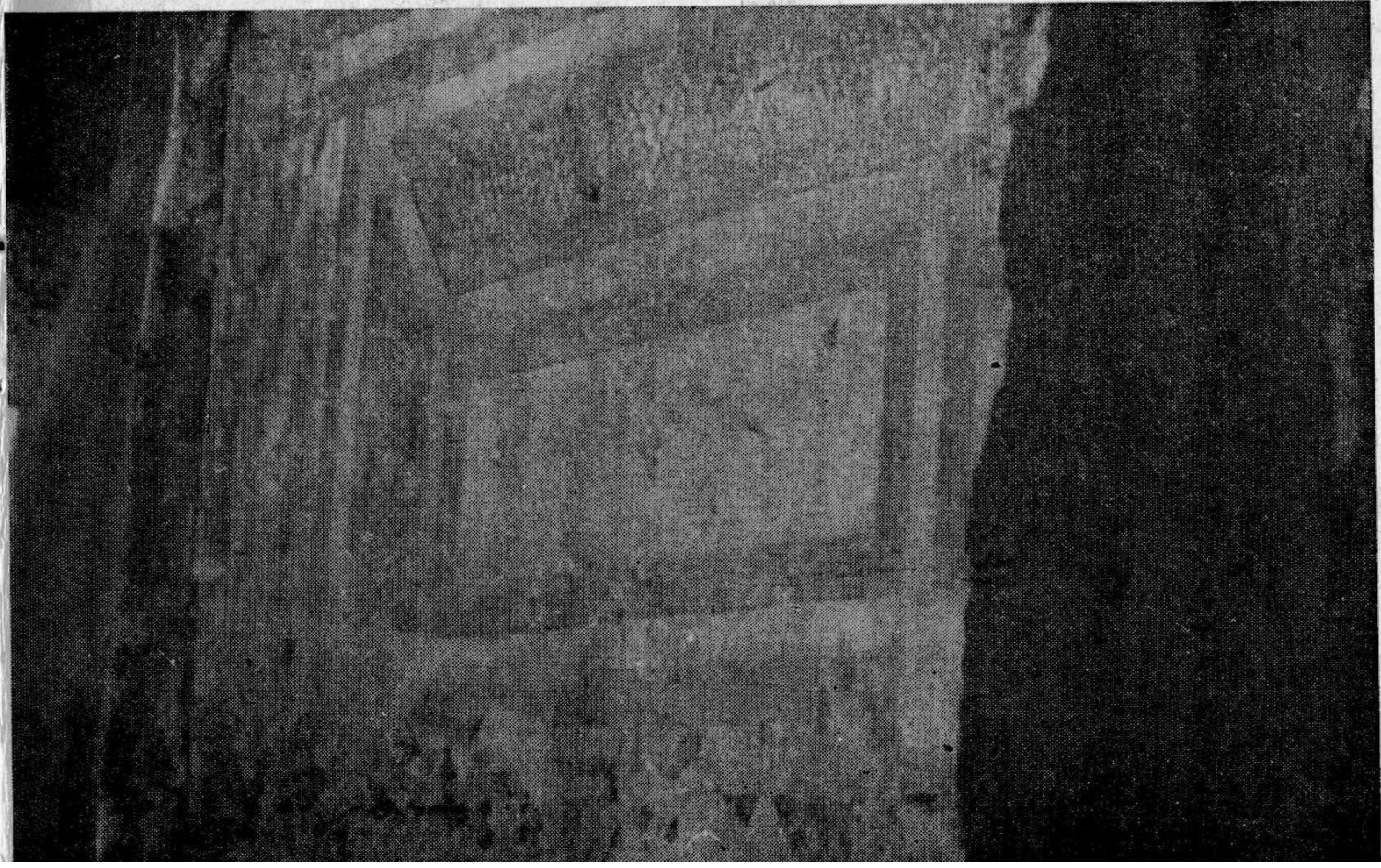
Legenda k obrázkům:

1. Záběr v výstavě „Olomoucká řemesla v minulosti“, instalované v budově muzea v Olomouci v říjnu—prosinci 1965. (Arch. inž. A. Volejníková; foto J. Juryšek.)
 2. a 3. Z historického muzea v Basileji:
 - a) Štrasburská kamna, okolo r. 1760; z kabinetu Ludvíka XV.
 - b) Kuchyň ze „Segerhofu“, r. 1790, v domě „zum Kirschgarten“.
(Oba snímky k článku R. Hrbkové; podle prodejné fotografie.)
 4. Prof. dr. Josef Skutil v pracovně olomouckého muzea. (K zprávě V. Buriana, foto J. Juryšek.)
 5. Sgrafito — dům v Ostružnické ul. č. 1. (K článku inž. Jos. Kšíra, foto autor.)
 6. Záběr z výstavě „Olomoucká řemesla v minulosti“. (Viz. údaje k č. 1.)
-

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, náměstí Republiky 6. Řídí dr. Boh. Šula, grafická úprava Ot. Lenhart. — Tisknou Moravské tiskařské závody, n. p., prov. 12, Olomouc, Leninova 15. — Povoleno OŠK ONV Olomouc, čj. škol/456-6-20/65-Šn.

© Vlastivědný ústav Olomouc.

T-05*60214

OBSAH:

J. KŠÍR, Sgrafito na domě v Olomouci	1
J. SEHNAL, Jména hudebníků 17. století v matrice olomoucké university	5
K. MORAV, Učitelé inženýrství na Stavovské akademii v Olomouci	13
B. ELIÁŠ, Z dějin oděvní velkovýroby na Hané	17
R. HRBKOVÁ, Švýcarská muzea	20
Drobné zprávy:	
J. SKUTIL, Prvé ondratické sběry prof. dr. J. Zavadila na začátku století	22
bn (V. BURIAN), Na rozloučenou s prof. dr. Jos. Skutilem	23